

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Dansk Skolemuseum
Indbydelseskrift
Gl. Kongevej 15
København V

Biborg Kathedralskoles

aarlige Examina

i Aaret 1852.

Indhold: I. Handelsforholdene og Handelspolitikken i Norden under Calmarunionen. Af conf. Lærer Rudolph Pedersen.

II. Efterretninger om Biborg Kathedralskole i Skoleaaret 1851—1852, af Rector S. C. Olsen.

Biborg, 1852.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet hos H. Wisning.

Indbydelseskrift

til

Viborg Kathedralskoles

aarlige Examina

i Aaret 1852.

- Indhold: I. Handelsforholdene og Handelspolitikken i Norden under Calmarunionen. Af conf. Lærer Rudolph Pedersen.
- II. Efterretninger om Viborg Kathedralskole i Skoleaaret 1851—1852, af Rector S. C. Olsen.

Viborg, 1852.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet hos H. Wisning.

Handelsforholdene

og

Handelspolitikken

i Norden

under Calmarunionen.

En Skizze, uarbejdet som Specimen ved Magisterconferents
ovrerensstemmende med Placat. 10de August 1848 af Rudolph
Pedersen, const. Lærer ved Viborg Kathedralskole.

Indledning.

I Slutningen af det fjortende Aarhundrede gik Veiene for Europas Handel med Indien enten opad Indus, over det caaspiske Hav til Wolga og derfra til det sorte Havs nordlige Kyststeder, navnlig Kaffa, eller fra den persiske Havbugt over Basra og Bagdad, gennem Mesopotamien og Syrien til Middelhavets østlige Stæder, især Haleb og Tripolis. En tredje Wei gik direkte fra Indien tilføes til det Nordlige af den arabiske Havbugt og derfra til Alexandria. Fra det sorte Hav hentede Byzantinerne og Genueserne Indiens Produkter; men Venetianerne besøgte især Alexandria, navnlig efterat det var lykkedes Genueserne efter det latinske Keiserdemmes Kald at vanskeliggjøre hine Handelen paa det sorte Hav samt Constantinopel, og Handelen paa de syrlige Kjøbsteder ogsaa var bleven mislig formedelt Timurs ødelæggende Indfald i Persien og Forasien. Fra Italien bragtes nu Aftens og Sydeuropas Produkter tilligemed de byzantiniske Silketøier og Frembringelserne af de norditalienske Uldmanufakturur til de store nederlandske Markeder, hvor disse Varer, forøgede med de i Landet selv fabrikerede Klæder, Kniplinger og andre Manufakturvarer, solgtes til de fra hele Tydssland, Frankerig og England sammenstrømmende Kjøbmænd; og her hentede ogsaa Hanseaterne de fleste af de Varer, som de derpaa forhandlede i hele Norden. Dog var det ingenlunde alle Varer, som de fik her; thi ogsaa fra Sydtydssland og deres egne Stæder, deriblandt de netop paa denne Tid yderst blomstrende preussiske, tilførte de Norden en

stor Deel Manufaktur- og Fabrikoarer, især Tærreder og linnebe Toier. Det store nordtydske Hansesforbund stod ved Begyndelsen af Unionsperioden paa sin høieste Spidse af ydre Magt og indre Velstand. Det indbefattede dengang omtrent 70 til 80 Stæder, alle beliggende i den nordlige Deel af det daværende tydske Keiserrige fra den firske Bugt til Schelde og fra Østersøens og Nordsøens Kyster til de mellemtydske Bjerge. Begunstigede ved de mange og store Forvirringer, for hvilke Danmark og Sverrig i de sidste halvandet Hundrede Aar havde været Skueplads, men især understøttede ved den i hele Norden herskende Mangel paa alle sunde og rigtige Begreber om Handel og hvad dermed stod i Forbindelse, havde det hanseatiske Forbund lidt efter lidt ved en Række af Traktater og afsluttede Overeenskomster med de forskjellige nordiske Landes Regjeringer vidst at erhverve sig den vigtige Handel paa Norge og Nordlandene, den endnu vigtigere paa Danmark og Sverrig, ja i hele Østersøen, og det rige skaanske Sildefiskeri. At dette nødvendigt maatte være til stor Skade for de nævnte Landes egne Indbyggere, derpaa synes Ingen at have tænkt, i alt Fald ikke før man folte Trykket deraf, og da var det vel silbdigt; thi Hanseaterne gaved ingenlunde godvillig Slip paa de een Gang erhvervede Rettigheder; tvertimod søgte de endog ved Vaabenmagt, om saa skulde være, ei blot at have de allerede erhvervede Privilegier, men endog at forøge disse med nye. At de nu i saadanne Kampe som oftest havde været og endnu for en Tid vedbleve at være seierlige, kom hverken deraf, at Hansesforbundet i og for sig var en saa hensigtsmæssig og fast grundet Indretning, ei heller af, at de nordiske Riger vare i Virkeligheden saa kraftesløse; men det havde egentlig sin Grund deri, at der i Hansesforbundet, hvor løst dette endog var, dog var langt mere Sammenhold end i de nordiske Riger, især hvor det angik Noget, der ikke umiddelbart berørte Geistlighedens eller Adelens Interesser. I Løbet af det femtende Aarhundrede indsaaes dog nu og da, at den Omstændighed,

at hele Udenrigshandelen og en Deel af den indenrigste var ene i Hansseaternes Hænder, nødvendigen maatte være til ubodelig Skade for en egen Handelsstands Opkomst, og dette atter til stort Tab for Rigerne. Da nu paa samme Tid det svage Baand, som hidtil havde sammenholdt Hansen, af Grunde, som senere skulle blive angivne, aldeles bristede, saa er det let at begribe, at de ganske saa Stæder, som med Lübeck i Spidsen en Tidlang søgte at havde deres Enehandel i Norden, ei havde kunnet dette, dersom de Hindringer, som Hansens Privilegier lagde i Veien for Handelens Opkomst i de nordiske Riger, havde været det eneste Tryk, hvorunder denne led. Dog dette var desto værre ei Tilfældet. — En anden Omstændighed, som især i Danmark væsentlig bidrog til at reducere Kjøbstædernes Handel endnu meer, var den slettere og slettere Forfatning, hvori Bondestanden kom i det femtende Aarhundrede ved Adelsens Undertrykkelser og derved fremkaldte uheldige Bondeopstande. Dette maatte naturligvis have en skadelig Indflydelse paa Algerdyrkingens Tilstand, hvilket umuligt kunde andet end tjene til endnu meer at lamme Handelen. Tøier man hertil de store Handelsretligheder, som Adelen og Geistligheden til samme Tid vare i Besiddelse af, og som disse Stænder endog ulovligen udviklede paa Kjøbstædernes Beføstning, den Omstændighed, at de fleste Kapitaler vare i de høiere Stænders Hænder og vistnok kun saa i Borgernes, og endelig den store Usikkerhed, som paa den Tid herskede baade paa Landeveiene og Havene, saa kan man let gjøre sig et Begreb om, i hvor ussel en Forfatning Kjøbstæderne og altsaa ogsaa Handelen maatte være. Aldrig tilforn har, saavidt vides, Handelen i Norden i et saa langt Aaremaal været saa jammerlig, og at det ingenstunde senere har været Tilfældet, det vide vi med Visshed. — Hvis man ved Handelspolitik forstaaer en paa faste Principer grundet Fremgangsmaade, hvorefter en Regering søger at ordne og lede saavel den indre Handel som den ydre merkantile Frekventis med fremmede Nationer, saa kan man dristigt paastaae,

at en saadan Slet ikke eristerede i Norden i dette Tidrum. Handelen, som for største Deel var den mindre privilegerede Stands Interesse, blev lige til Slutningen af Unionsperioden betragtet af Regjeringen som en underordnet Sag og næsten ved enhver Leilighed givet til Priis for hvad Andet der nu forekom Magthaverne for Øieblikket at være det Vigtigste. Man fristes næsten til at sige, at, dersom Regjeringen dengang blot vilde have ladet reent være at indvirke paa Handelen og dens Gang, saa vilde denne have været bedre tjent dermed end med det, som nu stete. Vi ville senere faae Leilighed til at omtale, hvorledes en Konge, mod hvis Retfærdighed man i Almindelighed ei kan have Noget at sige, opoffrede sit Folks Handelsinteresser, ja brød sit kongelige Ord for ei at støde dem, af hvem han i sine egne pekuniære Anliggender var afhængig; her skal kun henpeges paa et Dnde, hvoraf Handelen led gjennem det hele Tidrum, undtagen under Kong Hans: det slette Myntvæsen nemlig. Dette Væsen skyldtes nu saa godt som ene og alene Regjeringen, der ansaae Myntvæsenet for en Indtægtskilde, som den endog stundom bortforpagtede, i det Ringeste i enkelte Byer. Dog man slog ei alene ofte daarlig Mynt, men man forandrede ogsaa meget hyppigt Mynten. Nu maae vi rigtignok erindre, at, da Handelen i Norden den Tid meest bestod i Luffthandel, saa kunde et saadant Myntvæsen ei have en saa forvirrende og ødelæggende Indflydelse, som det nu vilde have; men indlysende bliver det alligevel, at Skaden, som det volde Handelen, selv dengang maatte være betydelig. Klager herover førtes ogsaa jevnlig, især af Hanseaterne, som ofte vægrede sig ved paa Markederne at modtage eller overhovedet handle i anden Mynt end deres egen, og af Geistligheden, som i sine Indtægter led et betydeligt Tab; men herved blev Dndet dog ei hævet.

Endnu maa om Mynt og den Tids Pengeberegninger fremsættes et Par almindelige Bemærkninger. Først maa erindres, at Gulds Bærbi dengang stod i andet Forhold til

Sølvet, end senere blev Tilfældet efter Amerikas Opdagelse. Medens een Mark reent Guld nu er lig med 15 Mark reent Sølv, var Forholdet dengang omtrent som 1 til 11. Hvor Talen er om en lødig Mark Sølv, skulde denne være et halvt Pund reent Sølv, altsaa firtienlødigt; men man antager ei uden Grund, at der dengang ei havde renere Sølv end femtenlødigt. En anden og langt vigtigere Omstændighed er det ganske andet Forhold, hvori Guld og Sølv i de Tider, hvorom her er Talen, stod til alle Naturprodukter. Saa vist som det er, at de ædle Metaller hos alle Nationer og til alle Tider have været den almindelige Maalestof for Tingenes Værdi, saa vist er det ogsaa, at denne Maalestof hos de forskellige Tidssaldere havde været hoist ulige, saa at, naar Talen er om en Sammenligning af Naturalproduktets Værdi i to blot noget fra hinanden fjernede Perioder, denne Maalestof aldeles ikke kan bruges uden at føre til Resultater, der kunne være forbausende nok, men tillige ere ganske forkeerte. Tidens og Arbejds Betaling, og den alene, er her den eneste Maalestof, som kan anvendes ved en saadan Sammenligning; men den er rigtignok vanskelig at bruge, naar Talen er om de ældre Tidssaldere, da man vel kan have Dyteguelser over Priserne paa Livets første Fornødenheder, men derimod som oftest savaer dem, der skulde udvise, hvorledes Tiden og Arbejdet blev betalt. Hvor saadanne imidlertid kunne findes, maae de vistnok aldrig lades upaaagtede, da de næsten altid klare og berigtige vore Ansuelser med Hensyn til Tingenes Værdi. Blot eet Exempel herpaa vil jeg tillade mig at anføre. Efter en Toldtarif af Christian II vurderedes en Hest til 12, 14 à 16 Mark Dansk. En Mark Dansk var dengang 4 Mk.; en Hest kan altsaa ei sættes høiere end 10 Rbd. 4 Mk. Men nu sees af en anden Forordning af samme Konge, at Rejsende skulde befordres for een Skilling Dansk per Miil. Vi see heraf, at selv den ringeste Priis for en Hest (12 Mark) sættes lig med Priisen for 192 Miils Befordring, hvilket i det Mindste efter min Mening

giver en langt rigtigere Anskuelse af et saadant Dyrø daværende Værdi end den ovenfor anførte af 10 Rbd. 4 Mk. At derimod Tidens og Arbeidets Betaling ei kan være en Norm for Kunstprodukternes Værdi, er let at indsee.

Det er en flere Steder (saaledes ogsaa hos Sartorius) fremsat Paastand, at de nordiske Rigers Forening var en for Hansfæstæderne baade uventet og ukjærkommen Begivenhed, og at de stedse betragtede deune Forenings Eksistens som Noget, der truede Hansen med Undergang. Vil man imidlertid indrømme Sandsynligheden af den for saa Aar siden fremsatte velgrundede Formodning, at Unionsforslaget først skal være forhandlet paa Møderne i Falsterbo og paa Lindholm i Sommeren 1395, saa synes deraf at fremgaae, at Hansfæstæderne ei kunne have været uvidende derom; tværtimod forekommer det mig, at man kan have Grund til at antage, at de hanseatiske Befuldmægtigede snarere have understøttet et Forslag, der sigtede til at bringe Fred og Orden tilbage i Norden, hvilket stedse maatte være dem kjærkomment, og uden hvilket de ei kunde haabe at standse Fætaliebrødrenes Uvæsen, der nu i tre Aar havde forhindret det skaanske Sildefiskeri, og mod hvem Lübeck 1394 havde seet sig nødsaget til at udsætte Defensionspramme for at hindre dem i at forsænke Trave. Lige saa liden Grund, som der saaledes synes at være for Antagelsen af den første Deel af den ovenfor nævnte Paastand, forekommer der mig at være for at anerkjende Rigtigheden af den anden; thi deels stod Hansens Forhold til Unionen undertiden i aabenbar Strid med en saadan Antagelse, deels vilde det være at tillægge Hansen en saa dyb Politik, som i det femtende Aarhundrede intetsteds fandtes undtagen hos den romerske Curie. Denne Art af Politik udviklede sig først i Anledning af Kampen om Italien og kom ei til Norden før i sidste Halvdeel af 16de Aarhundrede. Der var derimod tvende langt mere iøinefaldende Fordele, som Hansfæstæderne søgte at bevare, og hvorved dens fjendtlige eller fædelige Forhold til Unionen var betinget. Det var den

ubelukkende Enehandel paa Østersøen og Norge og dens for-
meentlige Net til at handle overalt i de nordiske Riger uden
at forstyrres af den Stilling, hvori disse kunde staae til hver-
andre; det var det neutrale Flags Net, som den søgte at
gjøre gjældende, og som Unionskongerne lige saa ivrigt, som
steet er i vore Dage, bestrede, og det med mere Net, efter-
som Hansen selv ei tillod Andre dens Udøvelse, naar den var
i Krig. Saalænge altsaa disse to Rettigheder bleve uanta-
stede, see vi Hanseforbundet bekymre sig Lidet eller Intet, om
Norden havde een eller flere Herskere; vovede derimod en
Unionskonge enten middelbart eller umiddelbart at gjøre Ind-
greb heri, ja, da var man steds rebe til Kamp. Traf det
sig nu, at Sverrig var i Opstand, blev naturligtvis dette Rige
understøttet; var dette derimod ei Tilfældet, førte man Kri-
gen alene. Saaledes som Forbundet førte Krigen, sluttede
det ogsaa Freden, uden at tage Hensyn til, om Sverrig kunde
blive uafhængigt eller ikke. Imidlertid kunde selv en saadan
Fremgangsmaade ei blive uden Indflydelse paa Unionsforhol-
dene, men blev det endog saa meget meer, som den tillige
gav andre Nationer, fornemmelig Nederländerne, Leilighed til
at tage i det Ringeste umiddelbart Deel i Unionsstridighe-
derne ved umiddelbart at blande sig i Nordens Handelsfor-
hold. — Af det Forhold altsaa, hvori Unionskongerne stode
til Hanseforbundet, kunne vi tage Anledning til at inndele
nærværende Skizze i følgende Afsnit: I den første Periode
(1397—1426) var Forholdet fredeligt og for det Meste ven-
stabeligt, og Hansen i ubestridt Besiddelse af alle sine store
Rettigheder. — Den anden Periode (1426—1448) begyndte
med en Krig, der vel ei førtes uheldigt for Forbundet, men
dog i sine Følger blev høist fordærvelig for det, og det for-
rige venstabelige Forhold kom selv efter Freden ikke meer til-
bage. — Den tredje Periode (1448—1481) indbefatter Kong
Christian den Førstes Regjering, en Konge, der selv var For-
bundet meget bevaagen; dog viste sig allerede i denne Pe-
riode umiskjendelige Tegn til, at Hansen ei længere var,

hvad den havde været. — I den fjerde Periode (1481—1523) vare Kongerne Hans og Christian den Anden Forbundet saa aabenbart imod, at det nødvendigviis maatte komme til Krige, hvor gierne endog Stæderne havde søgt at undgaae disse. Et Sammenstød af flere Omstændigheder staffede dem vel et heldigt Udfald af den sidste korte Krig, men viste dem tillige, at slige krigerste Foretagender baade vare for kostbare og for byrdefulde for det nu til saa Stæder indstrankede Forbund, og vel nok kunde føre til deres Privilegiers Fornyelse og Stadfæstelse, men lige saa lidet som alle Underhandlinger formaede at sikke deres Overholdelse.

Forste Periode.

1397—1426.

Omtrent een Maaned, før Hansæterne overleverede Stockholm til Dronning Margrethe og Kong Erik, fik de deres Privilegier i Danmark og Norge stadfæstede den 28de og 29de August 1398¹⁾. Dog vare Rostock, Wismar og Wisby ei heri indbefattede, da de to første endnu holdt med Kong Albrecht, og den sidste med Grund kunde anses som en Nede for Fetaliebrødrene. Rostock og Wismar udsonede sig det næste Aar med Dronningen og fik nu af hende Stadfæstelse paa alle deres forhen havde Privilegier ei blot i Danmark og Norge, men ogsaa i Sverrig²⁾. Hvilke Rettigheder disse Hansens Privilegier nu egentlig hjemlede, og hvorledes den drev Handelen i de forskjellige Riger, skulle vi noget mere betragte, idet vi omtale hvert Rige særstilt, eftersom Han-

¹⁾ See: Regesta diplomatica Pag. 348 Nr. 2974 og 2976.

²⁾ Ibid. Pag. 350 Nr. 3000.

sens Rettigheder naturligviis ei vare de samme eller ligestore i alle tre Riger.

I Danmark grundede Stædernes Handelsret sig især paa Freben, som sluttedes den 24de Mai 1370. Mod en ikke betydelig Sundtold (af ethvert Skib en Nobel, der 1424 fattes lig med 2 $\frac{1}{2}$ Mark Lybsk) og en ligeledes ringe Ind- og Udførselstold besøgte Hansseaterne alle Rigets Have og indførte og forhandlede deres Varer i alle Kjøbstæderne og paa de store Markeder. De havde dertil ugifte Faktorer, de saakaldte Pebersvende, der forestode deres Boder og besørgede Indkjøbet. Hele Aaret maatte disse dog ei vare i Riget, men kun fra Foraaret til St. Andreas's Dag, den 30te November. Der indførtes især Salt, Ol og linneede Tøier samt Klæde; Udførselen bestod fornemmelig af Hedevarer, Korn og Heste. Naturligviis var deres Handel ei lige levende i alle de danske Landstæder, idet det var fornemmelig Skaane, som blev flittigst besøgt og som var meest opfyldt med Lybskere, hvilket maaskee for en Deel hidrørte fra den Tid (1370—1385), da otte af Skaanes 22 Herreder havde været overladte til Stæderne, men især havde sin Grund i det indbringende Sildefiskeri, som der dreves fra St. Jakobs Dag, den 25de Juli. Til denne Tid sendte enhver af Stæderne, der deeltog i Fiskeriet, og især de vendiske, en Foged til Skaane for at varetage sin Byes Interesser ei blot mod de Danske og Fremmede, men ogsaa mod de andre Hansestæder. Hver Byes Fiskere anvistes deres bestemte Liggeplads, og rimeligt er det ogsaa, at der førtes Opsyn med Massernes Størrelse i Sildegarnene, deels fordi dette er af yderste Bigtighed, deels fordi Sligt synes at have været omtalt paa en Hansedag i Lübeck 1386¹). Vist er det, at der havde Bra-gere, der ved Nedsaltningen bedømte Sildenes Godhed og Størrelse og mærkede Tønderne, og dog bleve disse i det Mindste senere, naar de bragtes til Hansestæderne, opslagne og atter undersøgte, før de forsendtes. Silbetøndens Stør-

¹) Sartorius Geschichte 2ter Bd. Pag. 410.

relse skulde være lig med den rostockste Altonde ifølge en Hansedagsbeslutning af 1383, og hermed førtes vel Opsyn; men Klager over smaa Tønder forekomme dog ei sjelden. Alle Stæder, som hørte til Hanseforbundet, altsaa ogsaa de dertil hørende nederlandske, havde Ret til at deeltage i dette Fiskeri, og saare mange gjorde ogsaa virkeligen Brug heraf; dog havde især de vendiske Stæder som de, der laae nærmest, den største Andeel heri. Kongens Foged havde kun een Dag Ret til Nedsaltning; men iøvrigt formeentes det ikke de Danske at fiske¹⁾. Kun maatte ingen Lybster salte for Danske eller af dem købe nedsaltede Sild. Andre Nationer var det forbudt at deeltage i Fiskeriet; men dog see vi af flere herover førte Klager, at i det Ringeste nu og da Walloner, Englændere og Skotter have opholdt sig ved Fiskeriet. Dette gjælder om denne Periode, men endnu mere om de følgende; dog synes det, som om Stæderne lige til Slutningen af Unionsperioden nogenlunde hævdede deres Fiskerrettigheder. Derfor svarede de en vistnok ei synderlig høi Afgift, der synes at have været 10 Lybste Skilling af ethvert Fiskerstib. Det staaanske Fiskeri dreves især i Sundet, ved Malmø, Skaner og Falsterbo, men ogsaa under Skaanes Sydkyst ved Trelleborg og Ystad. Ogsaa i Fiskeriet ved Bornholm og Dragør²⁾ deeltog Hanscaterne; men naar der 1487 tales om Sild fra Aalborg, da sees deraf slet ikke, at de ogsaa have deeltaget i Fiskeriet i Liimfjorden, men kun, at de have udført Silde.

I Norge vare Hanscaternes Privilegier bleve fornyede og udvidede af Kong Hagen, den 14de August 1376. Herefter havde de udtrykkelig Ret til at handle i alle Stæder og Havne i Norge; men allerede dengang synes Bergen at have været deres Hovedstade, da denne By laa meest passende for Handelen paa det vestlige Norge og for den vigtige Nordlandshandel. I den gamle Stad, paa Nord siden altsaa, havde de deres berømte Contoir (et Navn, som først

¹⁾ Sartorius Geschichte 2ter Bd. Pag. 408 ved Aar 1378.

²⁾ Pviisfeldt ved Aar 1422, Dvartudgaven Pag. 307.

brugtes i det firtende Aarhundrede); de havde ogsaa siden Midten af det fjortende Aarhundrede Ret til at overvintre; men den uhyre Hvide, som deres Handel og Magt naaede netop i denne Stad, begynder først i følgende Periode og hører ei til denne, i hvilken Bergens egne Kjøbmand endnu vare deres Concurrenter især med Hensyn til Farten paa Nordlandene. De indførte især Korn, Meel, Ol, Mjød, Salt, Manufaktur- og Fabrikvarer samt Specerier, maaskee ogsaa Bor; de udførte fornemmelig Stokfisk, men ogsaa andre norske Naturalprodukter, dog hverken Jern eller Kobber; tværtimod skulle Bremerne efter Holbergs Sigende have bragt Kobber til Bergen, hvilket dog vistnok var forarbejdet.

Stædernes Handelsret i Sverrig grundede sig paa flere Privilegier, som alle skulle være blevne stadfæstede af Margrethe og Kong Erik, omtrent samtidigt med Stockholms, altsaa 1398. De havde her Tilladelse til toldfrit at indføre deres Varer; de i svenske Byer bosiddende Pebersvende kunde uhindret reise om i Landet og sælge Salt og vistnok ligeledes gjøre Indkjøb, siden de ogsaa havde Ret til at føre deres Kjøbmandsgods gennem Landet fra Østersøen til Nordøen. Der var tillige den Bestemmelse, at Halvparten af en Byes Magistrat kunde bestaae af Tydfkere, og dette maatte naturligviis gjøre deres Indflydelse endnu større. Lübeckerne havde allerede længe haft Andeel i Faluns rige Kobberværk, hvoraf vi see, at de ei heller her havde forsømt Leiligheden til at blive deelagtige i Landets bedste og vigtigste Indtægtskilde. — Med alt dette var Stædernes Handel paa Sverrig dog den mindst vigtige, da Landet hverken var rigt eller havde saa courante Produkter, som enten Danmark eller Norge kunde byde. Uden at det just nævnes i Kilderne, kan man dog antage, at Udførselen meest har bestaaet i Kobber, Jern, Tømmer, Pelsværk og maaskee Fisk fra Nordlandene og Finland. Samme Slags Varer, som sendtes til Norge, indførtes vist ogsaa i Sverrig maaskee med enkelte ubetydelige Uudtagelser. — Allerede Magnus Smek skal have forordnet en egen

Art af Told, den saakaldte Sølvtold, som bestod deri, at enhver Kjøbmand, som indførte for 40 Mark Speceri, skulde bringe 1 Mark lødigt Sølv til Mynten og derfor modtage $4\frac{1}{2}$ Mark i Penge. Indførtes for meer end 40 Mark, skulde der leveres Sølv i Forhold dertil; og i nærværende Periode synes denne Forpligtelse ei alene at have hvilet paa Specerier, men paa de fleste Varer, som indførtes, naar de blot overstige 10 Marks Værdi. Hensigten hermed var især at ophjælpe Mynten; men hvorvidt dette lykkedes, kunne vi slutte af, at det 1476 omtales som en Ustik, at man i flere Kjøbstæder tog XI istedetfor Sølv i Told.

Efter saaledes at have kastet et Blik paa Stædernes Handel, kan man let begribe, hvor ubetydelig den maatte være, som levedes Landenes egen Handelsstand. Denne Handel bestod i hele Norden fornemmelig i den indenrigske eller, rettere sagt, i Produkters Optræk hos Landmanden (hvilket Udtryk her er modsat Kjøbstadborgeren, og altsaa ei blot anvendeligt paa Agerbrugeren), og havde nu Danmark angaaer, saa begunstigedes den derved, at Pebersvendene ikke maatte opholde sig i Landet om Vinteren, ei heller sælge i Smaadele. De maatte saaledes ei sælge Klæde og Væred i mindre end hele og halve Stykker, Salt og Humle kun i hele og halve Pund og ei i Skjepper, XI i Tønder. De maatte heller ikke kjøbe Varer af Andre end af Borgerne undtagen til eget Forbrug ¹⁾. Skjøndt nu Hansforbundets Handel i Danmark og maastee ogsaa i Everrig ikke de facto var større i nogen senere Periode end i denne, hvori det led mindst ved fremmed Concurrance, saa er der dog Rimelighed for, at de danske Borgers Handel var fuldkommen saa stor som i den følgende Periode; thi Bonden var endnu ei saa fortrykt, og Geistlighedens og Adelsens Deeltagelse i Handelen, der vistnok vorede Aar for Aar, gjorde dem endnu ikke saa megen Skade. Den udenlandske Handel og Skibsfart var vel slet ikke Handelsstanden formeent, og man kan ogsaa

¹⁾ Kjøbenhavns Privilegier 1422 hos Hvitseldt Pag. 207.

see, at den heraf har gjort Brug; men dette havde dog ei stort at betyde. Det kunde næsten, om just ikke ganske, være den ligegyldigt, om Stæderne dreve denne Handel alene, eller Næderländerne og andre Nationer rivaliserede med dem, da den nu engang var indskrænket til Kræmmer- og Pranger-Handelen; først naar den ogsaa heri fik overmægtige Concurrenter, maatte dens Handel gaae saa godt som reent til Grunde. Danmark havde isvrigt næsten de samme Kjøbstæder, som endnu findes her og i Skaane, Halland og Bleking. Herfra maa dog regnes, foruden de i det syttende Aarhundrede og senere anlagte, nogle som netop i denne Periode fik Kjøbstadsret. Dette var 1413 Tilfældet med Kjørteminde og Landskrone og 1425 med Helsingør. Den første fik Privilegier som Aalborg og Svendborg, den anden som Lund og Malmö. Landskrone eristerede som By under Navn af Sæby, før den blev Kjøbstad; dette synes derimod i langt ringere Grad at have været Tilfældet med de to andre, eftersom Byggeplads anvistes til Kjørteminde og ti og tyve Aars Skattefrihed for dem, som i Helsingør ville bygge af Træ eller Steen. — Slangerup og Sjøborg hørte til Landets ældste Kjøbstæder. — Som de betydeligste Handelsstæder kunne nævnes Kjøbenhavn, Malmö, Falsterbo, Alesens, Aalborg, Kolding og Nibe. Bisby var dengang i Forfald.

Norges egen Handel var i denne Periode langt betydeligere end i nogen af de følgende, og de norske Kjøbmænd i Bergen visnok dem, der i hele Norden dreve den største udenlandske Handel og Skibsfart. Foruden Bergen vare Throndbjem, Dyplo, Tønsberg, Skien, Sarpsborg og Marstrand ei ubetydelige Handelsstæder.

Sverrig havde vel temmelig betydelige Søstæder som Stockholm, Abo, Söderköping, Calmar og Ny-Lødese (ei langt fra Gothenborg), men her var Handelen langt meer end i Danmark og Norge i Tydsterne's Hænder, og Sverrig havde saa at sige ingen egen Handelsstand; derimod synes Vænderne,

især Helsingelænderne, at have brevet nogen Landhandel og Kystfart.

Nedens Kong Erik var udenlands fra Februar 1424 til Foraaret 1425, sluttede Dronning Philippa den 8de October 1424 sin bekjendte Myntforening med Lübeck, Hamburg, Lüneburg og Wismar; og da denne er det vigtigste Aftstykke i den Tids Mynthistorie, saa ville vi her korteligen omtale Myntforholdene og Pengevæsenet, dog ei blot for denne Periode, men ogsaa for de to paafølgende, i hvilke ingen syn- derlig Forandring til det Bedre eller Slettere fandt Sted. — Mynt sloges i Danmark af Kongen, der i de forskjellige Stæ- der havde Myntmestere, som vistnok saare sjelden havde Myn- ten i Forpagtning, men som oftest paa Regnskab. — I Dan- mark, maaskee ogsaa i Norge, regnedes efter Mark à 16 Skil- ling, enhver til 12 Penninge; i Sverrig efter Mark à 8 Drer, hver til 3 Ortuger. En Ortug var 8 svenske, men 16 gothiske Penninge. Ved Siden af denne indenlandske Myntberegning gif ogsaa den lübske, flamske og engelske, ei at tale om den gamle efter Mark Iødigt Sølv. I Lübeck som i alle nordtydske Stæder regnedes efter Mark, Skilling og Penninge, og det var egentlig herfra, man havde optaget den i Danmark brugelige istedetfor den gamle Beregning, som endnu holdt sig i Sverrig. Den flamske Beregning var efter Pund Grot à 20 Skilling Grot, den engelske efter Pund Sterling à 20 Skilling Sterling. Man regnede dog ogsaa efter Mark Sterling à 10 s. Betaling i Iødigt Sølv effectue- redes vist sjældent og maatte da stee ved Sølvbarrer eller Stykker, som dog kun vare 15 Iødige; som oftest stete kun Beregningen efter Iødige Mark, men Betalingen i Sølv, eller i Guldmynt i Forhold dertil. Foruden disse almindeli- gere Beregningsmaader habdes ogsaa særskilte i enkelte Pro- vindser, saasom skaanske, sjællandske og jydsk Mark. Saa- vidt om Regningsmaaden. — Hvad nu den virkelig slagne Mynt angaaer, da blev den her i Landet udpræget efter den Iybske og ei efter den danske Mark. Saaledes vare 3 Hvide,

udmyntede her i Landet, een Skilling Lybft, men to Skilling Danft. Dronning Philippas Søfpling, der er den første, der omtales i Foreningen af 1424, var en halv Lybft, men en heel danft Skilling. Den har veiet paa lidt nær 1,40 franfte Gram, var $11\frac{1}{4}$ lødig og havde faaledes en Værdi af omtrent 8 β i vore nuværende Penge ¹⁾. Under Margrethe var der for det Meste bleven slaget Huulpenge; Erik lod baade flaae Huulpenge og anden Mynt, dog ei større end Hvid, Søfplinger og svenske Drtuger. Christopher slog ogsaa hele Skillinger, altsaa to Skilling danft; Christian den Første slog kun Hvid her i Danmark, men i Stockholm ogsaa større Mynt. Indtil 1439 sloges Mynt i Malmø, Lund, Næfved, Odense, Randers, Wisby, Stockholm, Åbo og Vesterås, under Christian den Første alene i Malmø og Stockholm. Man søgte stedse at vinde ved Myntningen, og derfor blev Mynten ogsaa daarlig; men naar der om Kong Erik siges, at han slog slet Mynt, saa taaler dette dog nogen Indstrækning. Han slog vel daarlig Mynt, men den var i det Mindste lige saa god som Christian den Førstes, og Myntforringelsen herte dengang med til Dagens Orden og fandt Sted i alle de nærliggende Lande. En Mark Lybft tabte faaledes 1424—1450 omtrent $\frac{1}{3}$ af sin Værd, og da nu her i Norden foruden Landenes egne Penge courserede engelske Nobler eller Rosenobler og Engellotter, franfte Kroner, tydske Gylde og flamske Groter, og alle disse ogsaa bleve forringede, saa synes Kong Erik at have paadraget sig Had ved at paanøde Folk disse, især Grot, til en Værdi lig med de ældre og bedre af samme Navn. Sluttelig vil jeg om Mynten tilføie, at da de største Mynter, her sloges, vare i vore Penge ei fuldt 1 Mk. og de mindste (Huulpenninge med Krone) kun $\frac{2}{3}$ β ., saa kan man vel i Sammenligning med Nutidens Mynter kalde dem Skillemynt, men derimod ei, naar man ta-

1) Den i vort Myntcabinet værende Søfpling veier kun 1,15 franfte Gram og er ei fuldt 7 β . værd; men den er ogsaa bleven noget lidt.

ger tilbørligt Hensyn til de Tidens Priser paa Arbeide og Livets Fornødenheder. En Søfling eller een Skilling Danst er nu vel ei fuldt 8 f. , men 1467—1470 synes den at have udgjort Prisen for een Dags Arbeide; man kunde for en saadan kjøbe 1 Alen Badmæl, tog et Sviin for 16 og en Hest (dog vistnok en gammel) for 48 Søflinger¹⁾ og ansatte 1434 Verdien af en Tonde Smør lig med²⁾ 10 gotthlandste Mark, som er 80 Søflinger. Heraf sees da, at Sølv dengang havde en Verdi, omtrent fem Gange saa høi som i vore Dage. Den Tids mindste Mynt svarer da til vor 3 f. og den største til 5 Mk. , ei at tale om de fremmede, hvoraf en Nobel var lig med en Tonde Smør.

Forholdet til Hansestæderne var, som allerede bemærket, i denne Periode fredeligt. Hiin Tids Politik, der synes ene at have bestaaet i fuldt at benytte det rette Dieblif og de forhaandenværende Omstændigheder, samt i klogeligen at opsætte uden at opgive, havde Margrethe arvet efter sin Fader; men hun tog den med sig i sin Grav. Erik var vistnok en retsindig Mand, men langt fra nogen klog Konge. Smidlertid fik han Leilighed til at vise den 1408 fordrevne lybste Magistrat en væsentlig Tjeneste ved 8 Mar derefter at bevirke dens Gjenindsættelse. Dette udførte han ved 1415 at fængsle 400 lybste Borgere ved det skaanske Sildefiskeri, hvorhen enhver af Skibørhederne maatte komme personlig og i fuldt Harnist. Kong Erik sluttede derpaa ved den gjenindsatte Magistrat et hemmeligt Forbund 1417; men dette havde da ei stort at betyde; thi Aaret efter maatte han opleve, at Stæderne overleverede Hertug Henrik Byen Slesvig, hvilken Kongen havde ladet dem besætte som Garanter for Waabenstilstanden. Den hele Krig om Slesvig var vistnok Hanseaterne meget imod, da den forstyrrede Handelen og at-

¹⁾ Klosterregnskab i Nye Danske Magazin Pag. 201—207.

²⁾ Kjøbenhavns Vidensk. Selskabs Skrifter, 9de Deel Pag. 628.

ter fremkaldte Søroveriet i Østersøen; de havde derfor helst seet den endt, ligemeget hvorledes; men da dette ei kunde skee, hælde de aabenbart over til Hertugernes Parti. Og hvad var vel Aarsagen hertil? Skulle vi tage Hensyn til deres yttrede Besværinger, saa var det Krænkelsen af deres Privilegier; see vi hen til deres Forholdsregler, da bestode disse deri, at de i September 1422 udsendte en velbemandet Flaade, der Ieilighedsviis plyndrede paa de danske Kyster og seilede herefter til Sundet, hvor den ansaldt en Deel hollandske Skibe og gjorde dem useilbygtige, for, som der siges, at hindre Eric i at benytte dem. Da dette var udført, tilbød man Kongen et Fredsmøde, hvortil denne dog ei kom. Dersom dette Foretagende skulde gjælde Kongen, da var det rigtignok noget besynderligt at begynde Fjendtligheder uden Krigserklæring og at ville ende dem, førend de ret vare begyndte; gjaldt Toget derimod Nedsænderne, der, maaskee begunstigede af Kongen, deeltog i Fisseriet, saa opnaaedes vistnok Hensigten, og saa see vi tillige, hvad der rimeligviis var Hovedgrunden til deres hidtilværende Uvillie og senere Krigserklæring¹⁾. Forholdet vedblev ogsaa at være spændt.

¹⁾ Imidlertid skal jeg ei undlade at bemærke, at den i de hantværende Forhold særdeles kyndige Sartorius er af en heel anden Mening, idet han nemlig som Hovedgrund til Stædernes Feide angiver deres klare Erkjendelse af, at det var nødvendigt for deres og navnlig Lübeck's Eksistens, at Eric ei fik Slesvig. — Gjerne indrømmer jeg, at dersom jeg var saa vel bevandret i disse Forhold som Sartorius, vilde jeg maaskee være kommen til samme Resultat, som han, og kunnet forklare mig Forbundets politiske Skarspynethed 1426 og dets Stærkblindedhed 1460; men efter det Lidet, jeg herom veed, maa jeg holde mig til det ovenfor Sagte. Det er iøvrigt ei blot min Agtelse for, og Tillid til en saa fortjent Historiker som Sartorius, der bringer mig til den Tro, at jeg, bedre underrettet, vel nok kunde forandre min nuværende Ansættelse, men tillige den Omstændighed, at han heri for en Deel er fulgt af en anden Forfatter i den nyere Tid; vide Historisk Tidsskrift, 6te Bind Pag. 34.

Bel fornyedes Alliancen af 1417 atter 1423; men dette beviser da ikke meget en god Forstaaelse, i alt Fald ei meer, end det hidtil havde viist; derimod udstedte Kong Erik den 28de October 1422 sine Kjøbstadsprivilegier for Kjøbenhavn, hvorved Hansens Rettigheder, om ei de virkelige, saa dog de tiltagne, bleve meget mere indstrænkede, end steet var ved den tidligere Rec. af 15de Februar 1422. Rimeligt er det ogsaa, at Erik ogsaa har vedblevet at begunstige Nederlænderne, og da han nu atter kom hjem 1425, Krigen om Slesvig begyndte paa ny, og Kongen ei var til at formaae til Fred, saa erklærede da Lübeck (Hamburg havde allerede i længere Tid understøttet Hertugen), Lüneburg, Rostock, Wismar og Stralsund Krig og overgave Kongen deres Feidebreve den 18de October 1426.

Anden Periode.

1426 -- 1448.

Det er ei overensstemmende med Planen for nærværende Skizze at fortælle alle Enkelthederne i den niaarige eller rettere sraaarige Kamp, hvormed denne Periode begynder; vi skulle blot meddele nogle almindelige Bemærkninger herom. — Hvad der nu først viser sig, er den totale Mangel paa Sammenhold, som der var i det hele Hansesforbund. Hvorledes kunde det ogsaa være anderledes i et Samsfund, der kun var sammenknyttet ved merkantile Interesser? Ere disse ikke af lige stor Bigtighed for Alle, saa ere stedse Nogle i Samsfundet ligegyldige; ere de nu ovenikjøbet stridende mod Nogle private Fordeel, saa fører det næsten altid til Splid.

Dg saaledes gif det ogsaa her; det var ei som fordm 77 Hansestæder, der førte Krigen, men kun 6; thi vel modtog Erik den 14de April 1427 Heidebreve fra 18 sachsiske Stæder; men heri synes ogsaa hele Krigen med disse at have bestaaet, ei engang Pengebidrag synes de at have ydet til en Krigs Førelse, der ikke havde umiddelbar Interesse for dem. De nederlandske Hansestæder sloge sig næsten alle paa Kongens Parti og benyttede Leiligheden til at faae Deel i den efterseiste Handel; de lieslandske lovede Pengebidrag (om de sendte dem, vides ikke), og de preussiske søgte kun at hjælpe ved Underhandlinger, der Intet nyttede. Krigen selv førtes lige saa slet; 1427 mislykkes Angrebet paa Flensborg og 1428 tildeels ogsaa det paa Kjøbenhavn; den eneste Gang, de i et Solslag maalte sig med de Danske og Svenske, i Juli 1427, bleve de saa godt som reent slagne. Vel vare de ei altid uheldige; men hvad enten de nu vandt eller tabte, saa meget maatte blive dem meer og meer indlysende, at de kom steds længere fra Dynaaelsen af Krigen's egentlige Maal: at have Besiddelsen af Enchandelen i Østersøen. Det var i Grunden kun de holskenske Grever, som vandt, idet de tildeels ved Stædernes Hjælp indtoge Apenrade, Flensborg og det Væste af Slesvig; Hanseaterne selv havde for alle deres kostbare Anstregelser kun Afbrydelsen af den indbringende nordiske Handel, Usikkerheden af deres Skibsfart gjennem Belterne og Drefund, og maatte dertil see, hvorledes deres Rivaler meer og meer bleve hjemme i Norden. Den største Fordel, som de opnaaede i den hele Krig, Bergens gjentagne Plyndringer 1428 og 1429, skyldes ei engang deres egen planløse Krigsførelse, men kun et privat Røvertog af Fribytteren Bartholomæus Boeth. Stæderne indsaae altsaa Nødvendigheden af at slutte Fred, og dette gjorde de da ogsaa med den samme Enighed, hvormed de havde ført Krigen; thi først sluttede Rostock og kort efter Stralsund Fred 1430, fik deres Privilegier bekræftede og lode for den Priis de fire andre Stæder i Stikken, dersom disse ei vilde

slutte Fred inden Paasce 1431. Dette skete vel ikke; men den 22de August 1432 sluttede de i Horsens en femaarig Waabensfilstand, som den 17de Juli 1435 forvandledes i Bordingborg til en evig Fred. Lübeck, Hamburg, Wismar og Lüneburg fik atter deres Privilegier i de nordiste Riger tilbage med den ei ualmindelige Clausul, at Nordens Handlende skulde have de samme Rettigheder hos dem. Den hidtil af Kong Erik fordrede Stædernesstatning frasaldtes, mod at Stæderne forbandt sig til at afbryde al Forbindelse med Sverrig, indtil dette Rige atter var udsonet med Erik: et Beviis for, at den hanseatistiske Politik i det Mindste dengang ikke egentlig gik ud paa at have Unionen.

Hvori de Privilegier, som Stæderne fik fornyede, fornemmelig bestode, have vi allerede omtalt; men der viste sig nu en langt større Forskjel end forhen paa deres Indhold og deres Dvercholdelse. Fra Krigens Begyndelse af var naturligviis Handelen med de krigsførende Stæder ophørt: de havde forbudt al Handel, især paa Danmark, og vel tilladt danske Skibe at føre Ladning til dem, men forment dem at indtage en ny. Denne indstrænkede Tilladelse, som de maaskee ansaae for Middel at faae Noget af deres sikkert betydelige Tilgodehavende remitteret, blev vist ikke meget benyttet, da Handelen med Nederländerne lettere og bekvemere skaffede de fornødne Produkter og den forenftede Uffætning. Siden Waabensfilstanden 1432 var Stædernes Handel i Danmark og Sverrig atter begyndt; men de kom snart til at indsee, at, skulde Enehandelen i Østersøen hævdes, maatte en Krig begynde med Nederländerne, der ei blot handlede paa Danmark, men især paa de preussiske og lieflandske Ryster. Denne begyndte ogsaa virkelig 1434 og bevirkede allerforst, at de til Hansen hørende nederlandske Stæder, langt fra at frygte for en Erclusion, selv løsbreve sig fra Forbundet. Jøvrigt førtes Krigen med megen Forbittrelse og store Tab for begge Parter. Saa som Kongestiftet i Norden netop paa den Tid fandt Sted, og Nederländerne holdt med deres

Belynder, Kong Erik, saa forenede Christopher sig med Hanseaterne. Da det dog ei var hans Hensigt at gjere disse enmægtige, mæglede han en tiaarig Waabenstilstand den 23de August 1441, ifølge hvilken begge Parter gjensidigen tilstode hinanden fri Handel, og Stadeserstatning lovedes de lieflandske og preussiske Stæder.

Efter hvad vi nu have fortalt, skulde man synes, at Handelsstanden i Norden i mange Henseender var heldigere situeret end i forrige Periode. Dette kan vel ei heller ganske negtes; dog maae vi ikke glemme, at hidtil er kun anført, hvad der begunstigede den friere og vistnok fordeelagtigere Omsetning, men kun eet af de Vanheld (Bergens Udelæggelse), som enten umiddelbart eller middelbart rammende Handelen. — Danmark led saaledes saare meget ved Krigens Udelæggelser. Her vil jeg ei tale om Kaperier, det var vist den mindste Skade; men Kysternes Plyndring og enkelte Byers Overfald var en langt betydeligere. Ved Angrebet paa Kjøbenhavn blev Harnen tildeels forsænket, og senere blev Landekrone ødelagt. Efter Kreden begyndte snart den indvortes Gjæring i Riget, som endelig udbrod i Bondeopstande i Fyen (maaſkee ogsaa i Sjælland) og Jylland. Disse bleve vel kuede; men stræffeligt havde de raset, og Usikkerheden paa alfare Veie vedblev vist længe at være meget stor. Landet var mange Steder ødelagt, Agerdyrkingen forsumtes, fordi Bønderne fattedes Mod og Lust. Under saadanne Omstændigheder kan det ei feile, at især de mindre Kjøbstæder, for hvilke Landhandelen og Markeder vare af størst Vigtighed, jo maatte gaar meget tilbage.

Norge kom ved Bergens Udelæggelse saa at sige ganske i Hanseaternes Vold. Hidtil, ei blot i denne Periode, men allerede i den foregaaende, havde Nederlændere og Englændere stedse faret paa Norge, nu blev det hanseatiske Contoir saa overmægtigt, at det, spottende alle Forordninger, næsten tilintetgjorde disse Nationers Concurrence og forurettede Nordmændene paa mange Maader.

Hvorledes Handelsens Tilstand i Sverrig var bestaffen, er ei godt at sige; men man slutter vist ikke for raft ved at antage, at den ogsaa her var forværreret. Vel tillod Erkebispfen af Upsala 1437 Nederländerne at handle paa Sverrig; men dette var dog det af de nordiste Riger, som de mindst besøgte. Siden 1433 var Landet Skueplads for Opstande og Borgerkrige lige til 1441, og senere plagedes det af de gullandske Raperier og af Misvært, maaskee en Folge af Torte.

Seer man nu hen til, hvad Christopher gjorde for Handelsens Fremme, kan jeg ei læsrive mig fra den Anskuelse, at han i Sammenligning med Kong Erik var mindre besjælet af Interesse for Handelsens og Borgerstandens Opkomst, men derimod nærede et gledende Had til Hansesforbundet. Maaskee tager jeg Feil, min Mening kan i alt Fald ikke tilstrækkelig bevises ved, at han, som det synes mod sine egne Rigers Handelsinteresse, drillede Nederländerne ved at lægge Beslag paa Skibe fra Campen og Zythphen og frænke Staden Zwolls Privilegier ¹⁾, ved at han 1447 tillod Rostockerne, som især handlede paa Sydnorge, tvertimod Døfløes og Tønsbergs Rettigheder, at handle med Bønder og Almuen, sælge i Allen og Løspund og blive Vinteren over, istedetfor, som før var Skik, fra 3die Mai til 14de September ²⁾; thi alt dette viser vel i Grunden kun, hvad forhen er sagt, at Handel og Borgernes Interesser maatte som en ubetydelig Sag vige for, hvad Andet man fandt paa. Christopher gjorde isøvrigt ogsaa Noget for Kjøbstæderne; han stadfæstede deres Privilegier, gav en almindelig Stadsret, gjorde Kjøbenhavn, som Erik ved Magestifte med Roeskilde Bispestol havde bragt under Kronen, til sin Resdents 1443, tillod Amsterdams Handel paa hele Norge og gav den 4de December 1445 Bergen sine vigtigste Privilegier. De sigtede især til at indstrænke Hanseaternes stigende Magt og til at beskytte Nord-

¹⁾ Sartorius: Geschichte 2ter Bd. Pag. 275.

²⁾ Lange: Norsk Tidsskrift 1847. Pag. 270.

mændene imod dem. Det forbydes saaledes Lydsterne at sælde Træ i Skovene og have Huus paa den venstre Side, den saakaldte Strandside; Nordlandsfarerne skulle oplægge deres Varer i en norsk Kjøbmands Huus og kun være pligtige til at levere deres Creditor det Halve af de indbragte Varer i Afbetaling.

Christophers Bevaagenhed for Handel og Borgere være nu, som den vil, saa er det saa meget visere, at han havde Hanseforbundet, og dette er da ei heller usforklarligt. Man vil erindre, at han var fra et Land, hvori en bitter og blodig Kamp ei 30 Aar før hans Fødsel (1416) var ført imellem de schwabiske Rige-Stæders mægtige Forbund og det sydtyske Fyrsteforbund (Loveridderne), med de bairiske Hertuger, württembergiske Grever og den pfalziske Churfyrste i Spidsen. — Rimeligt er det derfor, at han er voret op med en forudfattet Mobbhydelighed mod disse stolte Stæders borgerlige Trods, endnu rimeligere, at han som Nordens Herster har overført denne Mobbhydelighed paa det nordtyske Hanseforbund. Efter nogen Vægring stadfæstede han vel 1441 Hansens Privilegier i Danmark, men først 1444 i Norge og 1445 i Sverrig. — Bekjendt er hans Anslag mod Lübeck 1447, samt at dette tilfældig mislykkede Korsæg ei skal have bragt ham til at opgive sin Plan; men hvorpaa denne egentlig har gaaet ud, om blot paa at bringe Lübeck under dansk Herredømme, eller maastee endog alle Hansestæderne under de Fyrster, i hvis Lande de laae, er nu ei godt at afgjøre, da Døden den 6te Januar 1448 hindrede ham i dens Udførelse; men saa Meget lader sig dog med temmelig Visshed sige, at, var der ogsaa stundom et tilsyneladende Venstreb mellem ham og Stæderne, saa var det hverken oprigtigt eller kunde blive varigt.

Tredie Periode.

1448 — 1481.

Skjøndt Kjøbstæderne og deres Handelsstand i Danmark i hele denne Periode trykkes af Geistlighedens og Adelens stedse vorende Deeltagelse i Handelen, saa kan det dog ei feile, at disse Vilkaar noget forbedrede sig, da den ydre Handel var ligesaa fri som i forrige Periode, og en mere end trediveaarig Fred hvilede over den største Deel af Landet. Ikkun Bleking og især Skaane led frygteligt ved Kong Carls Udelæggelser 1452, ved hvilken Leilighed Solvigborg, Helsingborg og Lund (Hvitfeldt siger ogsaa Landskrone) lagdes i Aske; men det øvrige Danmark synes at have været uberrørt af Krigen med Sverrig. Hvor velvilligt Kong Christian end var stemt for Hansestæderne, saa kunde disse dog ei tilrive sig eu saadan Magt i Danmark som i Norge eller selv i Sverrig; ikke heller formaæde de her at vanskeliggjøre Handelen i en saadan Grad for fremmede Nationer, at disse, som Tilfældet var i Norge, reent maatte opgive den. Marsagen hertil laae tildeels i den Omstændighed, at Kongen meest var i Danmark og næsten stedse omgiven af i det Nærmeste enkelte danske Rigsgraader, der gjorde ham det umuligt at udstede Privilegier „per se“, hvilket derimod ofte skete for Norges Bedkommende. Danmarks gunstige Beliggenhed, der nødvendigen maatte indbyde de Nationer til Handel, for hvem Østersøen ei længere kunde spærres, dets større ydre Magt og Anseelse tilligemed den virkelig større Skibsfart og activere Handel, som det besad i Sammenligning med Norge og Sverrig, maatte alt tilsammen lægge Hanseaternes Hindringer i Veien for at paalægge Danmark et Nag, saa tungt, at Landets egen Handel derunder aldeles skulde segne. En heldig Omstændighed var det ogsaa, at Rigets største Handelsstad tillige var Kongens Residentz, og selv de høiere

Stænders Deeltagelse i den udenrigste Handel maatte gjøre Samqvemmet med fremmede Nationer mere frit, da hine naturligviis ei fandt sig i at faae deres Skibe opbragte af Hanseaterne, fordi de handlede med Nøderländerne, men vel skulde vide at faae dem reclamerede ¹⁾). Christian den Første gav isvrigt ei nogen almindelig Stadsret saaledes som Kongerne Christopher og Hans; derimod bekræftede og udvidede han Tid efter anden Privilegierne for flere betydeligere Kjøbstæder i Danmark. Alt dette giver imidlertid lidet Udbytte den egentlige Handel betræffende og tjener kun til indirecte at vise, hvor ufuldkomment de Bestemmelser bleve holdte, der forbød Gjæsternes Ophold om Vinteren og deres umiddelbare Handel med Bønderne, som Forprang og Landprang ²⁾). En særegen Opmærksomhed fortjener derimod Christians Forordning af 1475, da deri foresindes Bestemmelser, der vilde være ligesaa hensigtsløse, som de ere paasaldende, betragtede fra vort nuværende Standpunkt, men derimod ere forklarlige, naar vi tage tilbørligt Hensyn til den Tids Anskuelse og de daværende Forhold. Den findes i Hvitfeldts Historie om Christian den Første, Qvartudgaven Pag. 261 og er her vedføiet for Nødheds Skyld: „1) Tydske maae seile ind i „Danmark, men Danste ei til Tydskland med deres Kjøbmandskab; de Danste maae seile indenfor disse 3 Riger. „2) Tydske maae udføre og kjøbe allehaande Varer uden „Korn, Honning og Heste under 5 Mark, undtagen paa Ribe Mark, og Hørs bedre end tre Mark og yngre end 5 Mark. 3) „Drne maae af indenrigste Mænd drives til Falsterbo i „Skaane, Dragør og andre Fisterleier, ligeledes til Afsens, „Kolding og Ribe og ei længere mod Syd. 4) Bønderne „maae kjøbe og sælge med Kjøbstædemænd, ei til Forprang og „ei med Gjæsterne; Gjæsterne maae kjøbslaae med Kjøbstædemænd og ei med Bønderne; ingen Mægtig eller Uægtig,

¹⁾ Regesta diplomatica Danica Pag. 510 Nr. 4518.

²⁾ Saaledes Kolderup-Rosenvinges Samling af gamle danske Love. 5te Deel Pag. 309.

„Aandelig eller Verdselig og Embedsmand maa gjøre For-
 „prang uden til sit Bords eller sin Gaards Behov uden udi
 „frie Markede, der kjøbe og sælge efter gammel Sædvane.
 „Den, der gjør herimod, har forbrudt, hvad han haandterer,
 „og dertil tre Mark. 5) Det tydske Compagnie skal aflæg-
 „ges; men hvo som vil af de Tydske, maae være i de Dau-
 „skes Compagnie. 6) Ingen udenlandsk Kjøbmand maae
 „blive i Landet om Vinteren, men komme igjen med første
 „aabne Vand og reise bort inden St. Andreas's Dag; de
 „skulle ligge i Kost hos Borgere og ei andensteds, men maae
 „ei gjøre Borgerne Forkjøb eller Korfang. 7) Borgerne
 „maae ei tage fremmede Kjøbmænds Penge og Guds eller
 „have Nederlag med dem og bruge til Kjøbmændenes Nytte
 „og Gavn. Den, der gjør herimod, skal bøde 40 Mark til
 „Byen. 8) Borgerne maae forfragte Tydske deres Skibe
 „og føre deres Guds til Tydskland, men ei selv sende Guds
 „eller Kjøbmandstab ud. 9) Seilads i Vesterbavet skal være
 „som hidtil. 10) Naar Rogen vil indføre tydsk Al at sælge,
 „skal han give Kongen et Lod Sølvs af hver Læst, til hans
 „Kadebuur, og ei sælge en Tende dyrere end 18 Skilling;
 „den der har mindre end een Læst, give mindre Sølvs. 11)
 „Til eget Forbrng maa hentes Al uden at give Sølvs. 12)
 „Alt andet Guds skal fortoldes. 13) Denne Forordning
 „skal paagaae næste St. Andreas's Aften og vedblive, til vi
 „med vort Naad blive enige om Andet“.

Vi ville først omtale § 7. Her forbydes en Ulfik, som
 vi let kunne begribe, var herskende paa hiin Tid, den, at
 Borgerne ved deres egne Privilegier og Hanseaternes Penge
 af Bønderne opkjøbte Landets Produkter for Tydskerne eller
 ved at holde Bod for disse (Nederlag) udsolgte de Tydskes
 Varer umiddelbart til Landmanden. Den ulige større Kor-
 deel heraf blev naturligviis paa Hansekjøbmandens Side, og
 Borgeren sank derved ned til at blive hans Commissionair
 eller Handelsbetjent¹⁾. En sliq Handel maatte være til stor

¹⁾ At komme efter visse Udtryk i gamle Kjøbstablove, synes denne

Skade for Landets virkelige Kjøbmænd, og det Samme er derfor ogsaa en i Hansestæderne almindelig vedtagen Regel; saaledes findes den i en Hansereces af 1388, hvor det forbydes de preussiske Stæder at bruge fremmede Penge til Handel paa Nowgorod¹⁾. Sammenholde vi § 1 med § 8, saa see vi, at det egentlig ikke var den udenrigske Skibsfart, som var de Danske forbuden, men derimod den directe Handel i en Hansestad med Landets Producter, og dette vistnok, fordi den kun brugtes til dermed at omgaae Lovene. Mig i det Nærmeste forekommer det sandsynligt, at en saadan Handel egentlig bestod deri, at den danske Kjøbmand for Tydskeren og med hans Penge opkjøbte Landets Producter af Bonden, og for at dette ei skulde blive vitterligt, i sit eget Skib førte dem til Eiermandens Hødeby, hvorfra han da atter for denne, men paa sit eget Navn førte tydske Varer til Danmark, hvor han afhændede dem umiddelbart til Bonden. Dette var da kun at omgaae § 7 og førte til samme Resultat, som hiin ovennævnte Uffik. § 2 er grundet i Frygten for at blotte Landet for uundværlige Producter, en Anstuelse, som ei alene tilhører hiin Tid, men en langt senere. Dersom § 3 ikke maa forklares i Analogie med § 1, hvilket jeg ikke ligefrem royer at paastaae, saa veed jeg rigtignok herom ingen anden Forklaringemaade. § 5 indeholder en moderat Bestemmelse om en fordærvelig Indretnings Afstæffelse og en gavnlige Indførelse, og, maa man endog indrømme, at denne Moderation kunde medføre en Illudering af den egentlige Hensigt, saa maa det dog heller ikke glemmes, at uden hiin Tilslædelse for Tydskerne at være i det danske Compagnie, dette maastee aldrig var blevet til, og en betydelig Forstjæl bli-

Brug af Gjenkepenge tillige at have været en Fornærmelse mod Kongens Toldindtægter, *cf.* R. Christophers Stadsret for Kjøbenhavn Cap. 3 § 14, og R. Hans's almindelige Stadsret § 82, begge anførte i Kolberup-Rosenvinges Samling af gamle danske Love, 3te Deel Pag. 150 og Pag. 547.

1) Sartorius Geschichte, 2ter Theil Pag. 453.

ner der dog altid paa, om der eristerer et tydsk Compagnie, eller et dansk hvori der kan være Tydske. De andre Paragrapher behøve ingen Forklaring.

Hvad Norge angaaer, da synes man i denne Periode at have stræbt at gjøre Bergen til Stapelstad for Nordlandene og Norges Vilande. Dette maa ansees for at have været ligemeget i Kongens Interesse, som derved fik Tolden concentreret paa eet Punct, og i det hanseatiske Contoirs, der paa dette Sted var i Besiddelse af en Magt, som satte det i Stand til at hindre al Concurrence eller i det Mindste indskrænke den til en Ubetydelighed. Men en saadan Stræben efter at gjøre Bergen til den eneste Stad paa hele Norges Beskyst, hvorpaa udenlandske Kjøbmænd maatte handle, var da ret stiftet til at give hele denne Handel i Tydskernes Bold, hvilket ogsaa blev Tilfældet, saa at deres Magt og Overmød aldrig steg høiere end netop nu. Vi ville her give et lidet Omrids af Contoiret, og hvad dermed staaer i Forbindelse. Oprindeligt havde Hanseaterne boet til Leie hos de norske Kjøbmænd paa Bryggen, senere fik de selv Eendom her, og efter Stadens Udplyndring fordrev de Nordmændene aldeles herfra ved at kjøbe og tilpante sig alle Huse og Grunde af de forarmede Borgere, som nu maatte flytte over paa Strandsiden. Og selv her søgte de at skaffe sig Gaarde og Grunde, uagtet det, som vi vide, stred mod Kongens Forordning. Paa Bryggen var dog det egentlige Contoir, som bestod af 22 særskilte Kjøbmandsgaarde, der tilhørte de Stæder, som havde ladet dem bygge, og beboedes kun af Folk fra disse Byer. De stode alle under et Kjøbmandsraad, bestaaende af een eller to Oibermænd og 18 Ældste; men i enhver enkelt vare mange Selskaber eller saakaldte Familier, der om Sommeren vare affondrede fra hverandre og stode hver under sin Forstander. Lige op til Contoiret stødte det Dvarteer, som beboedes af de tydske Haandværkere, som her med et fælleds Navn kaldtes Stomagere. Tydskerne, som i Norge og Sverrig spotviis hedde „Garper“,

der omtrent svarer til vort „Pralhans“ udgjorde saaledes flere Tusinde meest vaabenføre Mandfolk, der beboede deres egen By og kunde saaledes være i Stand til at udøve de Dyrkeer, som vi snart komme til at berøre. — For egen Regning dreve de liden eller ingen Handel; de vare blot Factorer for dem i Hansestæderne, der handlede paa Bergen under Navn af Bergenfarere, og sluttede sig i Selskaber, meest for til gjensidig Sikkerhed at bestemme Skibenes fælleds Afgangstid. Alt tale om Privilegier i Bergen er, hvad denne Periode angaaer, næsten overflødig; thi man kan med saa Ord sige, at de, som ikke vare til Kordeel for Tydsterne, ikke kunde komme i Udøvelse, fordi disse havde tiltaget sig det Privilegium at gjøre, hvad de vilde. De spærrede saaledes det paa Bryggen værende Fisketory for Nordmændene fra Stranden, indtil de selv havde kjæbt, hvad de vilde have af Landboerne. Et saadant Tyranni maatte naturligviis forege det gamle Nag mellem Norske og Tydske til et bittert Had, der kun rentede en Anledning til at bryde ud i aabenbar Kamp. Da saaledes Oluf Nielsen atter 1455 blev Lehnsmænd i Bergen, gjerde Tydsterne formelig Opstand og dræbte ham, Biskop Thorleif og flere Andre, i Alt 60 Mennesker, samt opbrændte Munkeliff Kloster og Kirke, som de dog senere opbyggede. Oluf Nielsen havde et Par Gange forhen været Lehnsmænd her og muligens paa urigtig Maade indskrænket Hansseaterne; dog blev han 1447 fritjændt af Christopher. Han synes overhovedet ei at have haft nogen elstværddig Character, hørte maastee og til dem, paa hvem det Forbud i Christian den Førstes Forordning kunde pæse, at nemlig ingen Geistlig eller Verdselig maatte drive Røveri enten til Søs eller Lands; men saa Meget bliver ligesuldt vist, at ved hans og Bispens Trab var saavel den høieste verdselige som geistlige Magt krænkert. Følgerne heraf bleve dog ei andet, end en povelig Sanssættelse; thi Kongen gjorde Intet herved, men lod Tydsterne regjere i Bergen som hidtil, og endnu 20 Aar herefter see vi dem haane Norges Rigeraad, da det foreviste

dem Kongens Forordninger, og med 600 harnistklædte Mand tvinge Erkebispen, Bispen af Bergen samt Lehnsmanden, der vilde reise til Rigsraadet i Opslo og Klage, til den Erklæring, at de Intet havde at klage over. Dette blev oplyst for Kongen, men denne stadfæstede derpaa alligevel 1478 Tydsfernes Privilegier. Rostockerne handlede især paa det Søndsjeldste, navnlig paa Opslo og Tønsberg. De erholdt de af Kong Christopher givne Privilegier fornede og bekræftede af Christian den Første ei mindre end ni Gange (1451, 1453, 1455, 1456, 1458, 1469, 1474, 1477 og 1478), og det uagtet disse aabenbart strede mod Byernes Kjøbstadsprivilegier, som Christian selv to Gange og en Gang ved Prinds Hans og en Deel af det norske Rigsraad havde bekræftet. Saaledes især 1469, da han den 3die Juni til Opslos Bedste fornede Byens Privilegier og udtrykkelig forbød Gjæst at handle med Gjæst eller blive Vinteren over, og derpaa brød dette sit givne Tilsagn ved den 5te September Ord for Ord at stadfæste Rostockerne tidligere givne Rettigheder. Det er, efter hvad her er fortalt, vist ei overdrevent at sige, at den norske Handelsstand og de norske Kjøbstæders Vilkaar ei havde været saa sørgelige i hele Unionstiden som i denne Periode.

I Sverrig førtes Handelen i det Væsentlige som i de to foregaaende Perioder; men vi maae dog indrømme, at Betingelserne for den ingenlunde vare lige eens til alle Tider i denne Periode. Uheldigt synes de at have været i Tidsrummene 1448 — 1457 og 1464 — 1470; thi i det første rasede Pest, Misvært, Hungerød og Krig, og i det sidste atter Pest og en ødelæggende Borgerkrig. Ved Krigen led især Av-Ledelse meget og Kong Carls Vægring ved at stadfæste Hanseaternes Privilegier 1456 synes snarere at have været til Skade end Gavn for Sverrig, som selv ingen Søhandel havde, og hvorpaa Farten for fremmede Nationer vanskeliggjordes ved de Danskes Raperier, især fra Gulland. Dog i een Henseende gavne han Handelen, ved nemlig

1453 at forbedre Mynten og fastsætte et bestemt Forhold mellem den svenske og udenlandske Mynt. Medens derpaa Kong Christian herskede i Sverrig 1457—1464, var der vel saa temmelig indvortes og udvortes Fred; Hansfeaterne fik nu ogsaa deres Privilegier fornyede 1462; men paa den anden Side led Kjøbstæderne ved, at Lybsternes Magt steg til en Høide, som ei havde været seet siden Kong Albrechts Dage. Sørgeligt var dog vist Tiden 1464—1470. Man har fra Aaret 1475 en Bestemmelse om, at Danske og Svenske maatte frit seile og handle paa hinandens Lande; dog denne Handel blev vistnok til størst Fordeel for de Danske, dersom vi kunne troe det svenske Rigsraads Udsagn i Tølge 1491. Det sidste Decennium af denne Periode var derimod bedre for Kjøbstæderne; thi Steen Sture indskrænkede Lybsternes Magt ved den 14de October 1470¹⁾ at hæve deres Ret til at udgjøre Halvparten af Byernes Magistrat, men vedligeholdt dog en god Forstaaelse med Hansfestæderne; og Bøndernes selvtagne Ret til at forhandle Kjøbmandsvarer fratoges dem ved Calmar-Recessen af 1474. Dette bragte Handelen nogenlunde til Live, og Riimkrøniken taler udtrykkeligt om den forøgede Tilførsel og billige Pris paa Salt og Humle.

Fer vi gaae over til at omtale Kong Christians Forhold til de fremmede handelsdrivende Nationer, ville vi paavise de Forandringer, som i denne Periode foregik med Hansforbundet. Den tjaarige Vaabensstilstand, som Christopher 1441 havde formaaet Hansen til at indgaae, blev flere Gange for-

¹⁾ Jeg har heri fulgt Geijer, vide 1ste Deel Pag. 261 Note 8; men i Dalins Geschichte Schwedens 2ter Theil Pag. 602 staaer Dominica prima post festum St. Brigida 1471. Rimeligt forekommer det mig her at læse Birgitta (7de October) istedetfor Brigida (1ste Februar); thi det bliver da den 13de October 1471, altsaa to eller tre Dage efter Slaget paa Brunsebjerg, hvilken Tidsangivelse bedst synes at passe med de hos Geijer anførte Omstændigheder.

nyet, sidste Gang i Münster 1480 paa tyve Aar. Til en Fred kunde det derimod aldrig komme; tvertimod vedblev den gjensidige Forbittrelse at være saa levende, at Hansens endog nogle Gange (saaledes 1472) tog den Beslutning, at afbryde al Forbindelse med Nederländerne. Heller ikke tiltraadte nogen af de betydeligere Stæder i Holland og Zeeland, som før havde hørt til Forbundet, atter dette, men stille sig for stedse derfra. Man vil erindre, at det var paa denne Tid, at den burgundiske Stat med en forbausende Hurtighed, lig et lysende Meteor, hævede sig paa den europæiske Horizont. Denne forenede under Hertugerne Philip og Carl alle de Provindsfer, som nu udgjøre Kongerigerne Holland og Belgien, undtagne Dveryssel, Utrecht, Groningen og nogle mindre Herstaber. De nederlandske Stæder vilde og kunde saaledes ei længer ansee sig for tydske, men blot for burgundiske, og dette var vistnok en medvirkende Grund til deres bestandige Adskillelse fra den tydske Hanse. Dog det var ikke blot umiddelbart Tab, som de voldsede Forbundet ved deres Adskillelse og Deeltagelse i den østersøiske Handel, de gave ogsaa herved middelbart Anledning til Strid eller i det Mindste Lunkenhed mellem de vendiske og preussiske-lieslandske Stæder. Ifølge Fordraget af 1441 tilstode nemlig Nederländerne de sidste 9000 Pund Flamsk i Erstatning for 22 af deres Skibe, som de 1438 med Urette havde kapret. Denne Sum blev først senere betalt derved, at Amsterdam tillod at hæve en Afgift af ethvert af dens Skibe, som kom til en preussisk eller lieslandsk Havn. Hvad altsaa de vendiske Stæder søgte at forhindre, det søgte de preussiske og lieslandske at fremme. Alt dette indskrænkede for bestandigt Forbundets Magt, ei at tale om Begivenheder, der for en Tid gjorde det endnu svagere, saaledes den skrækelige Kamp 1454 — 1466 mellem Polen og den tydske Orden, i hvilken de lieslandske og preussiske Stæder toge en virksom Deel. — Men ei blot i ydre Magt, ogsaa i indre Velstand astog Forbundet. Den rige Handel paa Østersøen maatte det dele med Nederländerne,

det blomstrende preussiske Opland blev i hiin Krig næsten forvandlet til en Ørken, og 1477 faldt Pleskov og Novgorod i Zwan Basiljewitsch's Hænder, og strax sank Handelen herpaa saare betydeligt, snart gik den aldeles til Grunde. Tre Aar i Forveien havde Utrechter-Fordraget endeligen udjævnet den lange Strid mellem Hansen og Englænderne, men kun saaledes, at ogsaa disse maatte tilstaaes Afgang til den nordiske Handel. Fra den Tid, at deres Klædemanufakturere vare komne i Flor og kunde maale sig med de flandernske, synes de især at have søgt Markeder for Uffætning af deres Produkter, og det var da Norge, Preussen, Liefland, men ogsaa Danmark, hvormed de søgte at komme i Handel. Forsøget strandede tilsidst i Norge og Danmark ved deres egen Voldsomhed; men den preussiske og lieflandiske Handel og den directe paa de vendiske Hansestæder hævdede de derimod trods alle Hansens Drillerier.

Hvad endelig Kong Christian den Førstes Forhold til fremmede Handelsnationer angaaer, da stod han næsten uafbrudt i en meget god Forstaaelse med Hansesforbundet; thi opstod der end stundom Klager over Kaperier, som i 1452, saa jervedes dette dog snart, og blev ogsaa Kongen fortørnet over Lybsterne's Bold og Uretfærdighed, forsonedes han hurtigen ved Gaver og lempelig Tale. Overhovedet støttede dette Venstabs sig paa en gjensidig Overbeviisning om hinandens Lundværslighed. Hverken det danske eller det norske Rigsraad synes at have været Hansens synderlig bevaagent; men „Kongen var Stæderne meget hengiven“, som den lybske Borgermester Godise siger i sit Brev om de norske Privilegiere's Stadfæstelse, dateret Kalsund den 17de Juli 1455. Dette var da ogsaa en stor Sandhed; thi under 1ste Juli 1455 havde Christian blandt andre Privilegier ogsaa givet dem et, hvorefter alle Privilegier, som strede mod Hansens Monopoler, og som maatte andre Nationer kunde fremvise, skulde være døde og magtesløse. Den samme Velvillie vedblev han at vise dem lige til sin Død. Gav han end andre Natio-

ner Privilegier (med slige Dotationer var han nemlig aldrig knap), saa tog han dem dog snart tilbage, naar Stæderne onskede dette. En saadan Hengivenhed, der blev til Uretfærdighed mod hans egne Undersaatter, kan ei forklares som en nødvendig Følge af hans Forhold til Sverrig; man kan da lige saa godt ulede den fra, at han var en tydsk Fyrsteføn og opdragen af en tydsk Kyrste, der især skyldte Stæderne sin hertugelige Krone. Den egentlige Hovedgrund bliver dog vistnok Kongens bestandige Pengesorlegenhed, der gif saa vidt, at endog hans Dronnings Juveler pantsattes i Lübeck. Kong Christians Historie viser for mange noble og ridderlige Træk, til at man bør drage hans ædle og retfærdige Charakter i Tvivl; kun hvor det gjaldt Pengesager, nedlod han sig stundom til Handlinger, som vi i det Mindste vilde kalde lave¹). Nederlænderne, som alt ved hans Regjerings Tiltrædelse synes at have havt betydelig Handel i Danmark og især i Norge, gav han vel ogsaa Privilegier; saaledes fik Amsterdam 1471 Ret til at handle paa Bergens Strandside baade med stor og liden Vægt; men samme Aar synes han at have gjort denne Ret ugyldig ved et andet Privilegium, som han gav Stæderne. Forholdet til Burgund kunde, som man skalde troe, under saadanne Omstændigheder ei være venstabeligt; dog naar man undtager lidt Uenighed om nederlandske Skibes Opbringelse, medens Kongens Broder Gerhard laae med Flaaden under Norge 1452, kom det ellers ei til nogen Strid. For hine Skibe gaves Skadeserstatning til Hertug Philip 1454, og med Carl sluttedes endog et Forbund, som rigtig nok var af liden Betydning. Englænderne havde vistnok lige siden Margrethes og Eriks Dage besøgt baade Norge og Danmark; men først i denne Periode blev deres Handel af nogen Vigtighed, og 1450 og 1465 sluttedes de første bekjendte Handelsstraktater med dem. Ifølge den sidste maatte de frit handle i Kong Christians Lande; dog da Bergen betragtedes som Stapelstad for Nordlandene og Isøland, saa

¹) Zahns Unionshistorie Pag. 262 Note 3.

var Handel og Hifteri derpaa strengt forbudt baade af Kong Christian og Kong Henrik. Ikke desto mindre seilede de til Jøland, og 1467 ihjelslog de Kongens Foged, plyndrede og røvede og toge den opkrævede og samlede kongelige Skat. Staden beregnedes med den Tids Overdrivelse til 217348 engelske Rosenobler, og de Danske sagte nu at kapre de gennem Sundet seilende engelske Skibe. I Christians sidste Aar synes Forholdet at have været bedre, og den 26de April 1478 fornævdes Traktaten af 1465, dog kun paa to Aar.

At hiint berømte Unionsudkast i Calmar 1397, vistnok nærmest udgaat fra den nordiske Geistlighed og navnlig fra Biskop Peder Jensen i Roskilde, ei var at betragte som stort Andet end offensiv og defensiv Alliance mellem Rigerne for at opretholde den indre og ydre Fred i Norden eller, som det hedder, en hjærlig Bebindelse, det kunde og vilde Kong Christian ligesaalidet indsee som hans Forgængere eller Efterfølgere. Istedetfor at regjere i tre Riger vilde man regjere tre Riger under Eet, og idet man søgte at gjøre noget Mere ud af Foreningen, end hermed var paatænkt, blev denne ei engang til det, som den skulde have været. At dette nu nærmest maa betragtes som en Følge af den lodløse Abels Feidelyst og Tidens Isoleringsskand, der alene maatte gjøre alle sliche Foreninger umulige, horer ei herhen at vise; vi skulle blot see, hvad Indflydelse de nævnte Handelsnationer i denne Periode havde paa Unionsforholdene. — Om Nederlænderne og Englænderne kan med temmelig Visshed siges, at de herpaa ingen mærkelig Indvirkning udevede, og hvad de vendisse Stæder angaaer, da var deres ogsaa saare ringe. Af det foregaaende er let at forstaae, at de stedsse vare paa Kong Christians Side; men de saaa Gange, de optraadte som Mæglere (saaledes 1456), udrettede de Lidet eller Intet. Med Staden Danzig havde Christian nogen Strid paa Grund af Carl Knudsens Ophold der og sit Forbund med den lieslandske Hærmester, og denne bilagde de 1459 i Lübeck i Forening med Hertug Adolph.

Fjerde Periode.

1481 — 1523.

Denne Periode omfatter en Trediedeel af hele Unionætidens og indbefatter tvende danske fødte og dansksindede Kongers Regjering. Allerede dette maatte være til Guust for den nordiske og navnlig den danske Handels Opkomst; men naar vi nu tillige kunne tilføie, at de meer end nogen af deres nærmeste Forgængere og Efterfølgere havde Lide og Hjerte for Borgerens Larv og Borgerens Lykke, da bliver det os klart, at en bedre Fremtid, selv uden ydre heldige Omstændigheder, maatte oprinde for Kjøbstæder, for Handel og for Alt, hvad dermed stod i nøie Forbindelse. Nu først, da Kongerne ei længer vare gjeldbundne Tjenere af den fordum mægtige og endnu stedse rige Hanseskjebmand, kan der være Tale om Handelspolitik. Denne maae vi dog ei tage i streng Betydning; den viser sig ogsaa meget forskjellig under Kongerne Hans og Christian den Anden. Den første havde Hansen, fordi denne var ham imod i hans Planer mod Sverrig, hvorover det kom til Krig; men da nu Stæderne gavede Afskald paa al Handel med dette Rige, stadfæstede han atter deres Privilegier i Danmark og Norge og underordnede saaledes sine Rigers Handelsinteresser for sin egen Indlingsidee, Sverrigs Gjenerholdelse. Hertil kommer, at skjøndt Hans virkelig havde Lust til at ophjælpe Handelsstanden, saa tillod hans billige og retsindige Charakter ham ikke at gjøre Brud paa edelig indgangne Forpligtelser og hindrede ham saaledes i at modsætte sig de høiere Stænders Indblandelse i Kjøbstædernes Handel. Underledes var det med Kong Christian, der betragtede Handels Opkomst og Borgerstandens Frigjørelse som et af Regentens vigtigste Formaal. Herved bragte han Handelsinteresserne til deres Ret og kan saaledes egentlig kaldes den nordiske Handelspolitiks Staber. Li-

gesom Hans var han en Kjende af Hansen og en Ven af Nederlænderne; men den første var han imod, nærmest fordi deres Privilegier skabede hans Undersaatter, og de sidste begunstige han vel, men fremfor dem dog sine egne Nigers Handelsstand. Christian besad ogsaa en heel anden Tænkemaade end Faderen; hans reformatoriske Aand, ladende haant om Alt, hvad der hvilede paa Privilegier og Tidernes Hævd, ja endog paa hans egen besvorne Haandfæstning, kuldkastede alle Skranfer og sprængte alle Baand og gjorde derved virkelig Borgerne frie og Bondens Tilstand taalelig, men ved Widler, der i Moralitet staae langt tilbage for Tiemedene. Dyrreiste ved saadanne Widler og paa en saadan Maade saibt disse Goder tilligemed deres ubesindige Skaber, hvis egen Fremtid blev et sørgeligt Billede paa den, hans Bærk gif imøde.

I Danmark gav Kong Hans en almindelig Stadsret den 16de Februar 1484 eller 1487¹⁾, og desuden stadfæstede og udvidede han til forstjellige Læder de enkelte Byers særskilte Privilegier, saaledes Kjøbenhavns den 7de Januar 1485. De i disse Stadsretter tagne Bestemmelser om Handelen vare ikke synderligt forstjellige fra det alt Bestaaende, og denne fertes ogsaa som hidtil. Dog, medens Mellemhandelen i alle Ire Riger bekræftedes, og Nederlændernes Privilegier stadfæstedes i Calmar-Recessen af 7de September 1483, fik Hanseaterne ei deres fornyede før 5te Mai 1485, og det kun paa kort Tid. Smidlertid vedbleve de at have den vigtigste Andeel i Handelen paa Danmark, og denne beholdt Hamburg endog i Krigen 1509 — 1512, da det nemlig sluttede sig til Kongen. Alt paa den anden Side Engländerne og især Nederlænderne, hvilke Nationer Kongen tydeligt begunstigede, ogsaa maae have drevet betydelig Handel, er meer end rimeligt²⁾. Jovrigt begyndte allerede i

¹⁾ Forordningen er udstedt i Kjøbenhavn; om Kong Hans den 16de Februar 1484 var her, veed jeg ikke; men, at det var Tilfældet 1487, er vist. (Sfr. Hist. Tidsskrift 4de Deel Pag. 553.

²⁾ Sarrorius Geschichte der Hanse Pag. 285 Not. 23.

denne Tid Silden at forlade Skaanes Kyster og trække sig til Bigen. Sildefiskeriet i Limfjorden, især ved Nibe, blev derimod af større og større Bigtighed, og her var det fremmede aldeles formeent at fiske. Skjøndt vi nu maae antage, at Nibgets vigtigere Søhavne omtrent vare lige tilgængelige for de ovennævnte fremmede Nationer, saa vedbleve Kjøbstæderne dog at være i en meget simpel Forsatning. Dette kom vistnok for den allerførste Deel af den toldfrie Adels og Geistligheds Handeln og det meget Landprang. Christian den Andens Bestræbelser gik især ud paa at hæve disse Under, uagtet man ei maa glemme, at nogle af hans dertil sigtende Bestemmelser allerede forekomme i Faderens Forordninger. Men for at gjennemføre dette i sin Heelhed udfordredes en levende Overbeviisning, vel at mærke: i Forening med Kraft og Udholdenhed, og disse Egenstaber maae vi rigtignok tillægge Christian den Anden fremfor Kong Hans. Saaledes var Tilintetgjørelsen af Bondens Landprang, som dog synes lettest at hæve, forbunden med næsten uoverstigelige Vanskeligheder. Man vil erindre, hvorledes Bonden endnu den Dag i Dag i visse Egne har en fast ubetvingelig Lyst til at befatte sig med Handel, der ei vedkommer ham, men endog er ham forbuden; og man maa nu hertil føie, at den Tids betydelige Markeder, hvor Omsætningen naturligtvis var fri, og hvortil dengang meget mere Handel var knyttet, end nu er Tilfældet, særdeles begunstigede sliq Landprang; at der vistnok gaves en egen Art privilegerede Bisefkræmmere (Landsfæringe)¹), at baade Adel og Geistlighed holdt Omsløbere for at affætte deres Varer, at der vare mange ulovlige og meget benyttede Snighavne, i hvilke Prangeren directe og uden Tolds Erlæggelse kunde kjøbe af den fremmede Handelsmand. Christian indskrænkede derfor Markedernes Antal i Sjælland til fire og i Skaane til fem, ei at tale om, at de ældre Forordninger om Landprang og ulovlige

¹) cfr. Kolderup-Rosenvinges Samling af gamle danske Love Sic Deel, Pag. 614.

Havne Skærpedes, især for Skaanes Vedkommende. Hvad dernæst de høiere Stænders Handel angaaer, da havde allerede Kong Hans forbudt Præsterne sligt, i det Mindste paa nogle Steder; nu udvidede Christian den Anden dette Forbud først til den lavere Adel og Geistlighed og siden ved Forordningen af 26de Mai 1521 endog til Rigets Prælater. Foruden at han saaledes paa enhver Maade søgte at hæve hine tvende Onder, traf han tillige nogle andre Foranstaltninger til Handelens Fremme. Saaledes indførtes almindelig Maal og Vægt i Danmark, Bragere ansattes i Byerne ved Limfjorden til at mærke Sildetønderne, Dresundatolden forlagdes til Kjøbenhavn, hvilket maaske stod i Forbindelse med hans Plan at gjøre denne By til en Stapelstad, og Malmø blev 1518 den eneste skaanske By, som Fremmede fik Ret til at besøge. Det er naturligt, at en Konge, der saa dybt krænkede de hans egne Undersaatter tilsvorne Retligheder, ei heller bekymrede sig om Hansestæderne, men forbød dem Fiskeri ved Sjælland, paalagde dem en forøget Told og indskrænkede dem paa andre Maader. Spørges nu, hvad Resultat der opnaaedes for Handel og Kjøbstæder i Danmark ved alle disse tildeels voldsomme Forholdsregler, da maa vi svare: „et forholdsviis ringe“. Dette Udsald maa imidlertid ingenlunde tilskrives Kong Christian; det var en naturlig Følge af, at ingen af Hovedforandringerne bestod mere end saa Aar. Men det er nødvendigt at lægge Mærke til, for at forklare sig den simple Forfatning, hvori de danske Kjøbstæder endnu vare ved Slutningen af hans Regjering. Af en Registrant (ansført i Behrmanns Christian den Andens Historie, 2den Deel Pag. 120 — 130) sees, at alle Kjøbstæderne i Skaane, Sjælland, Laaland, Falster, Fyen og Jylland kun udredede tilsammen 616 Ryttere til Krigen med Sverrig, hvilket Antal, beregnet til Penge efter den deri ansatte Tært, udgjør 18480 Mark Dansk eller omtrent lige saa mange Tønder Korn. Om vi endog antage, at Skaane og Sjælland ere lavere ansatte paa Grund af Indqvartering, saa bli-

var det dog en paafaldende lille Sum. Af de sammesteds anmeldte frivillige Gaver fra det Nord for Liimfjorden beliggende Jylland sees, at Prioren i Dueholm Kloster gav lige saa Meget som hele Byen Nykjøbing, at Provsten i Westervig gav Meer end Byen Thisted, og en Herremand paa Bratstov i Penge og Korn Meer end Hjørring. Dette maa nu give os et meget ringe Begreb om de danske Kjøbstæders Velstand paa den Tid; men ikke at tale om, at saadanne enkelte Optegnelser afgive et i og for sig meget ufuldkomment Beviis, der kun kan tjene til at bestyrke, hvad man af Sagens øvrige Sammenhæng maa ansee for sandsynligt, saa kan det ligefrem antages, at de med Hensyn paa Rigets største Søhandelsstæder, Kjøbenhavn og Malmø, vilde føre aldeles paa Bildspor. Disse Byer ere ansatte til 40 og 30 Ryttere, altsaa til 1200 og 900 Mark eller Tønder Korn, en ubetydelig Sum, medens vi af Andet vide, at de vare vigtige Handelsstæder med mange velhavende og enkelte vistnok meget rige Borgere. Saaledes formaaede Kong Christian en vis Johan Frimand i Kjøbenhavn og Hans Mikkelsen, Borgermester i Malmø, til at laane Generalen for de franske Leietropper Gaston de Brezé 80000 Gylden, en Sum, der altsaa var ni Gange saa stor som alle Kjøbstædernes Krigsstat. Skjøndt man saaledes med Grund kan undtage disse og muligen et Par andre, som Ribe og Aalborg, saa synes det dog at være rimeligt, at Borgerne i de fleste Byer dengang langt meere nærrede sig af deres Markjorder end af Handelen, for hvilken Kong Christian den Anden fremtryllede et altfor tidligt Foraar, som derfor blev uden Sommer, uden Høst.

Norges Handel var, som vi vide, ved denne Periodes Begyndelse aldeles i Hanseaternes Vold, der især i Bergen vedbleve at handle ligesaa overmodigt og lovløst som forhen. Men for Kong Hans vare disse ikke saa uundværlige som for Christian den Første, og de maatte snart erfare, at den nye Konge ingenlunde var dem bevaagen. Hvad der netop havde

saa ganske givet Handelen i Forbundets Magt, var, at Bergen var bleven en Stapelstad for Nordlandene og Norges Bilande, ja for hele Vestkysten. Ved Halmstads-Recessen af 1ste Februar 1483 blev nu bestemt, at alle Nationer „heligt og leidet“ maatte fare paa Bergen og enhver anden Stad i Norge, og 1489 og atter 1490 gav Kong Hans Englænderne Lov til at fiske og handle paa Isoland. Nu kunde den dræbte Oluf Nielsens Søn, Arel Oluffen til Gunderslevholm, ogsaa faae Lov til at tage Havn over sin Faders Drab, og dette gjorde han da ogsaa saa eftertryffeligt, at Lübeckerne 1490 maatte indgaae Forlig med ham og betale ham 7000 Mark Lybsk; Biskop Thorleifs Frænder havde de alt 1486 udfønet med 8000 Mark Lybsk. Men hvad der bedst viser Kongens Sindelag mod Hanseaterne, er, at han 1493 fandt sig i, at Arel Oluffen brød Forliget og fortsatte sit Kaperi eller Røveri i flere Aar. Denne Feide skadede vel Staderne, men gavne dem kun lidet Norges Handel, der først i Prinds Christian fik en ivrig Forsvarer. I Bergen, hvor han var 1507 og 1509, gav han først Nederlænderne og dernæst Hanseaterne Ret til at bjerge deres Brag. Det er isvrigt mærkeligt, at paa samme Tid, som Hansforbundet havde vidst at skaffe sig mange overdrevne Rettigheder, havde de ei formaaet at erholde en sliq billig Tilladelse, sandsynligviis fordi det her ei gjaldt Borgernes, men de høiere Stænders Interesse. Nederlænderne, eller egentlig Staden Amsterdam, fik tillige Ret til at lade Varer blive Vinteren over paa Opslag i Bergen, og 1509 fik Byens egne Borgere Forkjøbsret paa Torvet og paa ethvert fremmed Skib i de første 14 Dage efter dets Ankomst. Christian endte ogsaa Striden med Rostockerne. Disse havde 1483 af Kong Hans faaet et, som det synes, noget indskrænket Privilegium, 1487 et meer udvidet og endelig 1489 et ligelydende med Christophers af 1447. Da nu Opsløg Borgere klagede til Prinds Christian over, at disse Lybskeres Privilegier havde ført til, at der i Opsløg nu neppe ga-

ves 60 huusarme Stoddere, hvor der tilforn havde været 5 à 600 rige Mand, saa forordnede han den 7de Januar 1508, at Dpflo i Fredstid kun skulde staae under Kongen umiddelbart, forbød Lydsterne Binterleie og al Handel med Bonderne, men tillod dem Brugen af Dpflos Privilegier, naar de toge Borgerskab og inden to Aar givtede sig. Som Konge begunstigede Christian Nederlanderne og andre Nationer fremfor Hanseaterne, mod hvem han vedblev at bestjærne sine norske Undersaatter ved sine Lehnsmænd, blandt hvilke den kraftfulde Jørgen Hansen betroedes Bergenhuus. Desuagtet vare Hanseaterne og navnlig Lübeckerne lige til Slutningen af Unionstiden i Besiddelse af den allerførste Deel af Norges Handel, og kan end deres Fremfærd i Bergen i denne Periode ei sammenlignes med deres Overmod og Tjalesløshed i den forrige, saa savne vi dog ikke Beviser paa, at den samme Aand, som hidtil havde besjælet Lydsterne i Bergen, endnu var tilstede. De dræbte 1509 en af Prinds Christians Folk og voldte 1521 atter Tumult; men denne synes rigtignok at have været af mindre Betydning.

I den første Deel af denne Periode, omtrent til 1495, var Handelsens Tilstand i Sverrig den samme som i det sidste Decennium af forrige, altsaa god, hoortil hørte, som det næsten synes, at Hanseaterne skulde have hele den uberrigste Handel i deres Magt. Et ser Ugers Marked forordnedes 1491 at holdes i Calmar, Søderkøping og Ny-Årdese. Men i den sidste og stærre Deel var Sverrig og dets Handel atter i en jammerlig Forfatning. De fleste af Rigets Handelssteder bleve paa en eller anden Maade ruinerede; Stockholm brændte og hjemføgtes af Pest og Krigens Under, Årdese ødelagdes af Prinds Christian, og Åbo i Krigens 1509; Calmar var i flere Aar beleiret. Handelen med Stæderne var vel langt fra ganske afbrudt, den førtes tvertimod temmelig levende over Neval og Riga; men de danske Krigsskibe og Skapere bragte dog heri nu og da en meget søselig og ubehagelig Standsning, og den med en sllig Handel forbundne Ni-

siko maatte naturligviis i høi Grad forbyre alle fremmede Varer. Gustav Basa, som skyldte Hanseaterne meget og endnu ei ganske kunde undvære dem, tilstod dem, især Lübeck og Danzig, paa Rigsdagen i Strengnæs, hvor han den 7de Juni 1523 valgtes til Sverrigs Konge, aldeles uindskrænket og toldfri Enehandel i Sverrig. Ogsaa lovede han, at ingen Fremmed skulde faae Borgerret i Sverrig og ingen Svensk Lov til at seile gjennem Drefund eller Belterne, tiligemed meget Andet, hvilket han naturligviis ei havde i Sinde at holde længer, end nødvendigt var. At han virkelig siden affastede Lübeckernes Nag, er Noget, som ligger udenfor dette Tidrum; her ville vi blot sluttelig bemærke, at man i Sverrig i hele Unionsperioden har det Særson, at Handelen gik bedst, ja kun kunde gaae, naar man stod i en venstabelig og uhindret Forbindelse med Hanseaterne, et Phænomen, som bedst viser, at Sverrig egentlig aldrig besad nogen national Handelsstand.

Vi ville her tilføie et Par Bemærkninger om Myntvæsenet, der i denne Periode undergik ei ubetydelige Forandringer. Hidtil havde ei været slagen større Mynt end hele Skilling, og det kun undtagelsesviis, da de almindeligste Mynter vare Hvide og Ortuger; nu derimod sloges ei blot Skilling langt hyppigere, men Kongerne Hans og Christian sloge ogsaa nogle dobbelte Rosenobler, der svare til de engelske og have en Vægt og Gehalt, der gjøre dem lig med 6 Rd. 4 Mk. i vore nuværende Penge. Hans slog ligeledes hele og halve Guldgylde og efter al Rimelighed ogsaa Sølgylde. Saadanne fra Christian den Andens Tid have endnu argte; de veie 28,35 franske Gran og have omtrent samme Værdi som en Species. Da nu Kong Hans's Skillinger og de første af Kong Christians veie 2,20 Gran, men Sølvet heri er noget simplere, saa er der Grund til at antage, at disse danske Sølgylde ere slagne lige med 16 f eller en Mark. Men i Tidens Løb var den lybste Mynt bleven slettere, ja forringet til det Halve af sin forrige Værdi. Heraf

fremkom under Kong Hans og endnu til 1515 et ganske nyt Forhold mellem den virkelig slagne Lybste og danske Mynt, nemlig et Saadant, at 3 ß Lybst kun var lig 2 ß , som disse sloges her i Landet; i det Ringeste var den i 1506 slagne hele og halve Lybste Mark ei meer end 8 Mark i vore Penge ¹⁾, medens en Sølvgylden eller 16 ß , som vi ovenfor have sagt, er 12 Mk., altsaa ikke, hvad Gylden oprindeligt havde været, 1 Mark Lybst, men derimod $1\frac{1}{2}$ Mark. Aar 1515 og senere slog Kong Christian flettere Mynt; dog have ingen Skillingen, der veie under 3 Gran, og Schalten var ogsaa omtrent den samme som forhen. Dog tilsidst slog han de berygtede Klippinger, der skulde gaae for hele Skillingen, men hvoraf de bedste kun kunde ommyntes 1524 til 7 Penninge ²⁾, de fletteste til $1\frac{1}{2}$ Penning. I Sverrig sloges ei større Mynt end Dre, og disse vare flette nok. En Mark lodigt Sølv skulde dog egentlig ei være meer end $12\frac{1}{2}$ Mark Stockholmsk; men de svenske Dre fra denne Tid vidne om et større Misforhold end dette. Indtil Kong Hans sloges ingen Mynt i Norge af Kongerne, men maaskee af Throndhjems Erkebisper. Efter Halmstad-Recessen blev derimod nu i Bergen, Throndhjem og muligen ogsaa i Dpslo slaget hele og halve Skillingen, men især Hvide. Erik Valkendorf, som blev Erkebiscop 1512, slog ogsaa Mynt.

Vi have seet, at de fleste nederlandske Stæder, der forhen havde hørt til Hansforbundet, ved Begyndelsen af nærværende Periode ikke alene vare skilte fra dette, men endog stode i et fjendtligt Forhold dertil. Vi have tillige viist, at Forbindelsen mellem de vendiske, sachsiske og preussiske-lieslandske Stæder næsten ei længer bestod de facto: vi skulle nu gaae over til at nævne de sidste betydelige Forandringer, der foregik med Hansen og med de tidligere til denne hørende ne-

¹⁾ cfr. Kbhavns Vidensk. Selsk. Skrifter 9de Deel, Saa. 662.

²⁾ I selve Forordningen er den nominelle Beregning med danske Penninge og Hvide, der slet ikke existerede som virkelig slagne Mynt, lagt til Grund.

derlandske Stæder. Hvad først de sachsiske angaaer, da op-
 herte nu saa godt som al Forbindelse mellem disse og de ven-
 disse, deels fordi flere af de mindre kom i større Afhængighed
 af deres Landsherrer eller bleve ganske underkuede af disse,
 deels ogsaa fordi den større Retsikkerhed, som den evige
 Landefred frembragte, gjorde en videre Forbindelse mellem
 mange Stæder aldeles overflødig, hvad den indre Handel i
 Tydskland angik. Forholdet mellem de vendiske og preus-
 siske-lieflandske Stæder, have vi allerede seet, var noget spændt,
 og dette blev senere ikke bedre. Der kunde med dem saa
 meget mindre være Tale om Samvirken, da der nu opstod
 Splid mellem de egentlige preussiske og de lieflandske Stæ-
 der. Dette hidrørte for en Deel fra, at den lieflandske Hær-
 mesters, Walthers af Plettenberg, steds blev meer og meer
 uafhængig af den tydske Ordensmester, indtil han 1521
 ganske unddrog sig dennes Overherfskab; men især bevirkedes
 det dog ved den hansestridige Handel, som Reval og Riga
 drev paa Rusland efter det nowgorodiske Contoires fuldkomne
 Undergang 1494. Selv blandt de vendiske Stæder var der
 nu ei ret Sammenhold, og navnlig Hamburg stilte ofte
 sine Interesser fra de andres. Lübeck og Danzig stode saa-
 ledes næsten ene tilbage som Repræsentanter for det for-
 dum saa store og mægtige Hansforbund. Disse to Stæder og
 især Lübeck stulde, hvad Krig angik, udrette Alt og næsten
 gjøre det alene; thi den Hælp, som de fik af en og anden
 Stad i det de jure endnu bestaaende, men de facto alt
 opløste Forbund, var kun saare ringe. Paa samme Tid, som
 Hansforbundet saaledes gif sin Undergang imøde, havde de
 schismatiske nederlandske Stæder sig til en betydelig Hvide.
 Fra den Tid, at de burgundiske Lande kom under det habs-
 burgske Huus, synes de egentlige belgiske eller flamske Stæ-
 der at have taget af, hvortil saadanne Omstændigheder som
 Lüttichs og Brügges Odelæggelse vistnok meget bidroge; der-
 imod havde de nordlige eller hollandske Stæder sig med Am-
 sterdam i Spidsen, mere ved en udbredt Skibsfart end ved

et fuldkomnere Fabrikvæsen. Nu kom hertil Amerikas Opdagelse, og, hvad der havde langt meer Betydning for den Tids Handel, Opdagelsen af Soveien til Indien. Snart flyede nu Verdenshandelen fra de flamske Markeder og tog sit Sæde i de hollandske Byer, hvis Skibe i de portugisiske og spanske Havne, navnlig i Lisabon, hentede de fremmede Verdensdeles Produkter for atter at føre dem om til det halve Europa.

Med Hensyn til det Forhold, hvori Unionskongerne stode til de fremmede Handelsnationer, da var dette venstabeligt, naar undtages Stillingen til Hansen. Nederlænderne bleve, som vi alt have sagt, begunstigede, ja Kong Christian synes endog at ville knytte dem noiere til sine Riger, end nogeninde forhen havde været Tilfældet. Ogsaa Engländerne, med hvem en evig Fred sluttedes den 20de Januar 1490, og Skotterne bleve, skjøndt i mindre Grad, begunstigede, og de sidste fik især Ret til at handle paa Bergen. Til Hansen derimod, navnlig til Lübeck, var Forholdet næsten stedse fjendtligt; men vi maae dog herved bemærke, at Anledningen hertil i den første Deel af Perioden var en ganske anden end i den sidste. Hovedgrunden vedblev vel at være den samme hele Perioden igjennem; det var nemlig Kongernes Uvillie imod de anmassende Hanseater og Uvillie mod andre Nationer, hvorved hine Privilegier indirecte indskrænkedes; men i Slutningen af det femtende Aarhundrede var det dog fornemmelig Axel Duffens Feide, hvilken Kong Hans efter sin Haandfastning var nødt til at taale, der tilsidst førte til en sliq Splid, at gjensidig Bessag lagdes paa danske og lybske Varer. Bessaget have des imidlertid ved Forliget af 20de November 1491, men da Forliget ei blev holdt, saa førte dette til Krig. Men ved Sverrigs Opstand 1501 kom Kong Hans i et ganske andet Forhold til de Svenske, end det, hvori han hidtil havde staaet til dem. Han maatte nu som deres kronede og salvede Herster ansee dem for Rebeller og kunde altsaa med fuld Høie 1502 forbyde Lübeck

al Handel med dem. Da han herpaa modtog et uhyfligt Afslag, og desuden ansaae sig paa anden Maade ¹⁾ krænket af Lübeckerne, saa skulde det vistnok allerede da være kommet til Krig, hvis ei Cardinal Raimund Peraur havde faaet næglet et Forlig til Segeberg 1503, hvorefter Lübeckerne skulde bevirke Dronning Christines Vægløselse. Dog denne fredelige Tilstand varede ei længer, end til Hans 1505 i Calmar havde dømt de svenske Hovedmænd for Opstanden som Majestætsforbrydere; thi nu spærredes atter Communicatio- nen med Sverrig. Betydningfuldt nok, uagtet Lübeck, Hamburg, Lüneburg og Wismar allerede i Forveien havde forbundet sig i Rostock imod enhver Krænkelse af deres Privilegier og Frihandel, gavede de dog i Freden til Nykjøbing 1507 Afkald paa Handelen med Sverrig mod at faae deres Privilegier tilbage. Hansens ene Prærogativ, Enehandelen i Østersøen, var forlængst uigjenbringelig tabt; dog tabtes den ikke uden efter en lang og blodig Fejde, og nu var Forbundet sunket saa dybt, at det uden Sværdsflag vilde opgive sit andet, Frihandelen. Imidlertid kunde en for Stæderne saa uforbeholdelig og nedværdigende Fred ei holdes, og da de 1508 havde formaaet Keiseren til at tillade dem Handelen paa Sverrig, som han 1506 havde erklæret i Rigets Aht, saa begyndte de den atter, og Følgen heraf var da, at det kom til Krig, skjøndt denne først erklæredes af Lübeck den 21de ²⁾ April 1510. De forbandt sig naturligvis med Sverrig, men dem selv til lidet Nytte; og den hele Krig blev snart, skjøndt den ei førtes uheldigt, saa besværlig for Stralsund, Rostock, Wismar, Lüneburg og især for Lübeck (Hamburg frasagde sig snart al Deeltagelse), at man saa sig nødt til at søge om Fred. Denne kom ogsaa istand den 23de April 1512, og heri frasagde Hansea-

¹⁾ Zahns Unionshistorie Pag. 407 Not. 5.

²⁾ Zahns Unionshistorie Pag. 440, hvor Dominica Jubilate i 1510 urigtigen ansættes til 17de April.

terne sig Handelen paa Sverrig, indtil det havde underkafstet sig Kongen. — Med dette Udfald, som Hansen saaledes nødtes til at give paa dens anden i umindelige Tider hævdede Hovedrettighed, sin af alle Forhold frie og uafhængige Handel i Norden, ville vi slutte nærværende Skizze; thi vel udbrød Tvisten herom atter under Christian den Anden, men den ikke eenaarige Krig, som førtes med denne Konge, var saavel i sine Aarsager som i sit Udfald betinget af flere andre Omstændigheder, som hverken umiddelbart vedkomme Handelen eller Unionsforholdene.

Skoleefterretninger.

for

Maret 1851—1852.

I. Disciplene.

I Juni 1851 talte Skolen 40 Disciple, hvoraf fire bleve dimitterede til Universitetet. Deres Navne og Charakterer ved Examen artium ere anførte paa næste Side. Desuden udtraadte før eller ved Enden af Skoleaaret 1850—51: Realdiscipel Fr. Kæll (for fra Skolens 5te Kl. at overgaae i Aarhus Realskole), de studerende Disciple Dve Gedde (ifølge forandret Livsbestemmelse) og Peter Chr. Sch. Bagger for at dimitteres privat. Ved Begyndelsen af indeværende Skoleaar og i Løbet af dette ere 10 Disciple optagne i Skolen, nemlig N. A. Buchwaldt, J. B. Wistoft, J. P. G. Deigaard, Chr. Fr. Reiff, S. Vorgen, Chr. og Carl Balsøe, Chr. A. Feilberg, L. H. Buchwaldt og Chr. Fr. Bretton. — Udtraadte af Skolen ere derimod hidtil i dette Skoleaar: 1) Realdiscipel Wilh. Grønbech, for at forberedes specielt til Preliminairexamen. 2) Discipel i Afgangsklassen Michel Kjeldsen paa Grund af Diensygdом, der, som jeg vil haabe, kun for en Tid har standset denne gode og flittige Discipel i hans Fremgang.

Der er saaledes i (i Juni 1852) 41 Disciple i Skolen, hvilke paa følgende Maade ere fordeelte i Klasserne:

Examen artium i Maret 1851.

	Udar- beidelse i Mo- ders- maalet.	Latin.	Latinf Stil.	Græsk.	He- braisk.	Reli- gion.	Geogra- phie.	Hi- storie.	Arith- metik.	Geome- trie.	Tydsf.	Fransf.	Soved- Characteer.
S. D. Nielsen . .	laud.	laud.	h. ill.	laud.	laud.	laud.	laud.	laud.	h. ill.	laud.	laud.	laud.	laudabilis.
C. A. Christensen	laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	* laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	h. ill.	laud.	h. ill.	h. ill.	haud illaud.
S. B. Møller . .	h. ill.	laud.	h. ill.	laud.	laud.	laud.	laud.	laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	laud.	laudabilis.
J. W. Søff . . .	h. ill.	h. ill.	h. ill.	h. ill.	* laud.	laud.	laud.	laud.	h. ill.	h. ill.	laud.	h. ill.	haud illaud.

* betegner, at et Pensum Græsk er angivet istedetfor Hebraisk.

Afgangsexamens første Deel, afholdt ved Skolen i 1851.

	Tydsf.	Fransf.	Geographie.	Naturhistorie.
M. Riidsen	mg.	mg.	ug.	godt.
J. S. Spleth	godt.	godt.	godt.	tg.
G. S. Thorsen	mg.	mg.	mg.	mg.
A. Th. Krarup	mg.	mg.	mg.	mg.
P. Ch. Sch. Bagger . .	mg.	mg.	godt.	godt.

VII Klasse.

1. Ole Strøm Thorson (Amtstuefuldmægtig og Forti-
gelsescommissair Thorson i Viborg). 2. Johannes Frede-
rik Spleth (Provst Spleth i Smorup.) 3. Nicolai Thura
Krarup (Provst Krarup i Ulfborg).

VI Klasse.

1. Julius Christopher Wilhelm Schousboe (Pastor Dr.
Schousboe i Odense). 2. Claus Frees Hornemann (Pa-
stor Hornemann i Turup). 3. Jens Andreas Dybdahl
(Skolelærer Dybdahl i Selde). 4. Niels Andreas Buch-
waldt (Kjøbmand Buchwaldt i Viborg). 5. Marcus Ach-
thon Wesenberg (Overlærer Mag. Wesenberg. Iffestuderende).
6. Emil Helger Buchwaldt (see Nr. 4. Iffestuderende).
7. Hans Christian Mygind (Pastor Mygind i Randlev).

V Klasse.

1. Georg. Henningsen (afd. Hattemager i Viborg, G.
Ch. Henningsen). 2. Christian Julius Thorup (Kjøbmand
og Procurator Thorup i Skive). 3. Heinrich Christian
Rasborg Sørensen (Laudmaaler Sørensen, Eier af Kallestrup).
4. Georg Brahm (Pastor Brahm i Tæbring paa Morsøe).
5. Julius Harthausen (Kammerjunker v. Harthausen, Herreds-
foged i Lyøgaard Herred).

IV Klasse.

1. Jesper Jespersen (Overretsprocurator Jespersen i
Viborg). 2. Sophus Frederik Matthias Lindhard (Pa-
stor Lindhard i Hinge). 3. Bigger Joachim Coelestinus
Hindberg (Pastor Hindberg i Viborg). 4. Baldemar Pe-
ter Damgaard (Provst Damgaard i Borberg). 5. Ingvar
Henrik Severin Revsgaard (Møller Revsgaard i Bium Mølle).

6. Frederik Wimmer (Pleiesen af Bogtrykker Wissing i Viborg). 7. Hæden Peter Borring (Informator Borring i Kjøbenhavn).

III Klasse.

4. Wilhelm Carl Christian Schousboe (Broder til Nr. 1 i 6te Klasse). 2. Julius Christopher Gedde (Capitain Chr. v. Gedde i Viborg). 3. August Gottlieb Wilhelm Kühnell (By- og Herredsskriver Kühnell i Holstebro). 4. Frederik Emil Prahl (Pastor Prahl i Gudum). 5. Johannes Ivar Bruun Wistoft (Møller Wistoft i Søndermølle ved Viborg. Ikkstuderende).

II Klasse.

1. Christian Frederik Reiß (Practiserende Læge Reiß i Nakskov). 2. Jens Peter Deigaard (Overretssprocurator Deigaard i Viborg). 3. Anders Viggo Grønbeck (Kammerraad Grønbeck til Gøtjør). 4. Lorenz Hoier Buchwaldt (Broder til Nr. 4 og 6 i 6te Klasse). 5. Frederik Wilhelm Joachim Adolf Boye (Kjøbmand Boye, Capitain ved Brandcorpsen i Viborg). 6. Loren Valle (Pastor Valle i Westerballe). 7. Christian Wilhelm Thor Stockfleth Hoff (Districtslæge Hoff i Viborg). 8. Frederik Emil Bracht (Proprietair v. Bracht til Rydhauge).

I Klasse.

1. Christian Frederik Bretton (Kammerherre, Stiftamtmand Baron Bretton i Viborg). 2. Wilhelm Emil Gedde (Broder til Nr. 2 i 3die Klasse). 3. Christian Adolph Maria Louis Feilberg (Skolelærer Cand. theol. Feilberg i Lønborg). 4. Carl Ludvig Walsøe (Toldinspecteur Walsøe

i Viborg). 5. Christian Sophus Borgen (Justitöråd Borgen, Herredsfoged i Fiends- og Nørlyng-Herreder). 6. Christian Linnemann Balsøe (Broder til Nr. 4 i samme Klasse).

II. Lærerne.

Under den 12te Juli 1851 approberede Ministeriet Overdragelsen af Inspectionen ved Gymnasikunderviisningen og i Friquartererne til Adj. Bahnsen.

Under den 9de s. M. blev Cand. theol. Carl Peter Ludvig Dohn constitueret som Lærer ved Skolen og overtog Fagene: Mathematik, Astronomie og Naturlære, tilligemed Underviisningen i Tegning.

Ligeledes blev under den 12te August s. A. Cand. philos. Rudolph Pedersen constitueret som Lærer. Hans Fag bleve Historie og Naturhistorie. Cand. theol. Chr. Faber, der fra den 1ste Juni 1852 havde besørget de vacante Underviisningstimer i Latin og Dansk som Timelærer, blev under den 3die Marts 1852 constitueret som Lærer ved Skolen. Ved disse Ansættelser er ikke allene den i forrige Skoleaar stete Afgang i Lærernes Antal bleven erstattet; men Skolen har ogsaa erholdt en 9de fast Lærer, hvis Post blev fornøden, da en 7de Klasse blev oprettet ved Skoleaarets Begyndelse.

Ligesom Skolen kun kan glæde sig ved Erhvervelsen af saa gode nye Kræfter, saaledes var det os alle kjær, at see en af Skolens ældre Støtter vederfares en i høi Grad velfortjent Anerkjendelse, idet der ved Rgl. Resol. af 1ste Juli 1851 blev tillagt Adjunct Reiff Titlen af Overlærer.

Endnu er dette at tilføie: Da niende Bataillon forlod Viborg, og Overcommandeersergeant Nyhuus følgelig maatte fratræde Gymnastikunderviisningen, blev denne, ifølge Rector dertil meddeelt Bemyndigelse, overdragen til Sergeant ved den 13de Linie = Infanterie = Bataillon Johan Frederik Madsen fra den 1ste April 1852.

III. Underviisningen.

Med dette Skoleaars Begyndelse traadte Skolens 7de Klasse i Virksomhed, bestaaende af de Disciple, der havde gennemgaaet Afgangsexamens første Deel. Overensstemmende med den i Bekjendtgjørelsen af 13de Mai 1850 indeholdte Plan for Underviisningen i de lærde Skoler har Tiden og Underviisningsfagene i Skoleaaret 1851 — 52 været fordeelt mellem Lærerne og mellem Klasserne paa følgende Maade:

	VII.	VI.	V.	IV.	III.	II.	I.	Sum af ugl. Timer.
Dansk . .	Wo. 3	Wo. 2	Wo. 2	Wo. 2	Wo. 2	Wo. 3	S. 6	20
Tydsf. . .	"	Wo. 3	Wo. 3	Wo. 2	S. 2	S. 5	S. 6	21
Fransf. . .	"	R. 3	R. 3	R. 2	R. 4	S. 6	"	18
Latin . . .	D. 9	We. 8	R. 9	R. 9	R. 9	"	"	44
Græsk . .	D. 6	We. 4	We. 5	We. 5	"	"	"	20
Hebraisk .	S. 2	"	"	"	"	"	"	2
Religion .	S. 2	R. 2	S. 2	S. 2	S. 2	S. 3	S. 3	16
Historie .	P. 4	R. 3	R. 3	P. 2	P. 2	S. 2	S. 3	19
Geographie	"	R. 3	R. 2	S. 2	S. 2	D. 2	D. 2	13
Naturhist.	"	P. 3	P. 2	P. 2	P. 2	P. 2	P. 3	14
Naturlære	D. 3	"	"	"	"	"	"	3
Mathematik	D. 4	D. 3	D. 3	D. 3	D. 4	D. 4	D. 4*)	21
Regning .	"	"	"	"		R. 5	R. 5*)	8
Skrivning	"	"	"	R. 3	R. 3*)	"	"	

*) Tællestimer, sammen med den Klasse, der har samme Antal

D. betyder Rector Olsen; We. Overlærer Mag. Weisenberg; R. Overlærer Reiff; Wo. Adj. Wolle; B. Adj. Bahnsen; S. Adj. Spretkelsen; D. const. Lærer Dohn; P. const. Lærer Pedersen; F. const. Lærer Faber.

Til Tegning er anvendt 3 Timer ugentlig for Disciplene af de tre laveste Klasser. Hver tegner 2 Gange om Ugen. Een Time var ene til geometrisk Tegning.

Til Gymnastik anvendes ugentlig 5 Timer. Disciplene ere deelte i 3 Partier efter deres Fremgang; 2det og 3die Partieres stifteweis 2 og 1 Time ugentlig. Svømmeunderviisningen meddeles i de 5 Gymnastiktimer med Tilføielse af en sjette Time. Hver Discipel kommer ud 4 Gange om Ugen.

Sangunderviisningen gives i 4 Timer ugentlig; deraf 1 Time for Begynderne; een for hver af de to Sangstemmer; og 1 for Ensemblet.

Følgende Bøger ere ved Skoleaarets Begyndelse indførte til Brug ved Underviisningen:

Ramus's Plantrigonometrie. Duffens Lærebog i Astronomien. Orsted's Naturlærens mechaniske Deel. Silberberg's Naturlærens chemiske Deel. Prosch, Dyreriget's Naturhistorie. Camper's Robinson; den sidste i de to nederste Klasser ved Siden af Riises mindre tydske Læsebog, som ellers bruges i disse Klasser.

Oversigt over Skolens Virksomhed i Skoleaaret 1851—52.

D a n s k.

1 Kl. (Sprekelsen). Efter Molbechs danske Læsebog ere Disciplene blevne øvede i Dplæsning og Analyse. Efter Wolles „Regler og Bestemmelser“ er læst og flere Gange repeteret Formlæren og Sætningslæren. Vers ere lærte udenad efter Krossings poetiske Læsebog. Desuden er den danske Læsebog af Funch, Røgind og Warburg jævnlig bleven benyttet i Timerne til Dvælse i Dplæsning. Stiil er skrevet efter Diktat.

2 Kl. (Wolle). Molbechs danske Læsebog benyttet til Dvælses i Dplæsning og grammatikalst Analyse. Formlæren og Sætningslæren repeteret. Skriftlige Dvælses have bestaaet i Begyndelsen i Dictat, senere hen i Skoleaaret fornemmelig i Oversættelse fra Lydst.

3 Kl. (Wolle). Den ene Time benyttes Holsts prosaiske Læsebog til Dplæsning og dermed forbunden praktist Indøvelse af Form- og Sætningslære ved Analyse. Den anden Time dansk Stiil: Bestrivelses, Breve, skriftlig Gjengivelse af noget af Læreren fortalt, Oversættelse fra Lydst, historiske og bibelhistoriske Stile.

4 Kl. (Wolle). De to ugentlige Timer benyttede omtrent som i 3die Kl., kun med større Fordringer til Disciplene. I det sidste Halvaar enkelte Stile, som danne Dvergangen til egentlige Afhandlinger, samt givet nogen Anviisning til at udlaste Dispositioner.

5 Kl. (Wolle). Religions-, historiske og især frie Dgaver, til hvilke undertiden fuldstændige Dispositioner og i Almindelighed Momenter og Anviisninger til saadanne ere opgivne. Undertiden Dplæsningsøvelser.

6 Kl. (Wolle). Religions-, historiske og frie Dp-gaver. Dispositioner dicteres aldrig her af Læreren, der kun giver Vink og veiledende Dplysninger eller mundtlig gjen-nemdiscuterer Emnet med Eleverne. Ei sjelden overlades det Hele til disse selv.

7 Kl. (Wolle). Dveller i skriftlig Afhandling som i 6te Kl., kun efter en Maalestok, som forudsætter større Modenhed. Thortsens danske Litteraturhistorie bliver lagt til Grund for litterairhistoriske Foredrag. Prøver af danske Forfattere ere, saavidt de kunne staves tilveie, forelæste; og hertil knyttes Bemærkninger om Digtarterne samt om Kunst og Poesie overhovedet.

Endt.

1 Kl. (Spreckelsen). Af Riises mindre tydske Læsebog er læst og repeteret S. 22—94. Efter Hjorts Grammatik Artiklerne, de regelmæssige og uregelmæssige Ver-beris Konjugation, Pronominerne og Talordene. Af Wolles Materialier gennemgaaet S. 1—26.

2 Kl. (Spreckelsen). Af Riises mindre tydske Læsebog er læst og repeteret fra S. 94 til Bogens Ende; ligeledes af Campes Robinson der Jüngere fra S. 3 til S. 88. Af Wolles Materialier S. 27—34; 37—48. I Grammatik alt det hertil Svarende, foruden Repetition af det forhen Læste.

3 Kl. (Spreckelsen). Af Hjorts tydske Læse-bog S. 91—108; 127—162. Af Wolles Materia-lier S. 48—58, samt alt dertil svarende i Grammatiken.

4 Kl. (Wolle). Hjorts tydske Læsebog: Pag. 49—87 med Undtagelse af Stykket Pag. 53—58. — Ma-terialier: §§ om Pronominer, Præpositioner og Talord. Ef-ter Hjorts Grammatik hele Formlæren læst og repeteret med Undtagelse af Endelses-Reglerne for Kjønnit.

5 Kl. (Wolle). Hjorts Læsebog: Pag. 235 — 324. Stil eengang ugentlig efter Grønbergs Stileøvelser. Foruden Repetition af Formlæren er Syntaxen foreløbig indøvet efter Viborg Skoles Program for 1851.

6 Kl. (Wolle). Hjorts Læsebogs prosaiske Deel: 194 — 234; poetiske Deel: 23 — 31; 65 — 94; 150 — 157. — Stil eengang ugentlig deels efter Grønbergs Stileøvelser, deels efter Holsts prosaiske Læsebog. — Tydsk Litteraturhistorie.

Fransk.

2 Kl. (Spreckelsen). Af Borrings Manuel de langue française er læst og repeteret forfra til S. 70. Efter Abrahams franske Sproglære er læst Læren om Deklinationen, de regelmæssige Verbers Konjugation, Kjønsoeningen, Fleertalsdannelsen, Adjektiverne og Pronominerne. Det Læste er indøvet ved et passende Udvalg af Exempler af Sibberns franske Stileøvelser.

3 Kl. (Reiß). Som Læsebog er afbenyttet Profesfor Borrings Manuel de langue française, hvoraf er læst og repeteret fra Pag. 81 — 175. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er Ordfoiningslæren læst, dog med Undtagelse af Reglerne for Kjønnet. I Sibberns franske Stileøvelser er gennemgaaet et Udvalg af Exempler om de regelmæssige og uregelmæssige Verber, de paa oir undtagne.

4 Kl. (Reiß). I Abrégé du voyage du jeune Anacharsis er læst og repeteret fra Pag. 27 — 60. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er hele Ordfoiningslæren læst og repeteret, Reglerne for Kjønnet undtagne. Verberne, de regelmæssige og uregelmæssige, ere indøvede efter Sibberns franske Stileøvelser.

5 Kl. (Reiß). Som Læsebøger ere afbenyttede Abrégé du voyage du jeune Anacharsis fra Pag.

69—144 og fra Pag. 239—267, samt *Etudes lit. p. Borring* fra Pag. 395—431. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er Ordfoiningslæren læst og repeteret, og af *Syntaxis* de vigtigste Paragrapher indtil *Verberne*. Efter *Sibberns* franske Stileøvelser ere *Verberne* indøvede.

6 Kl. Som Læsebog er afbenyttet *Etudes litteraires p. Borring*, hvori er læst og tildeels repeteret fra Pag. 1—20, fra Pag. 46—62, fra Pag. 266—330, fra Pag. 348—384 og fra Pag. 395—431.

Til cursorisk Læsning er afbenyttet *Leçons de littérature et de morale par Noël et de la Place*. Af Prof. Abrahams's franske Grammatik er læst og repeteret Ordfoiningslæren og de vigtigste Paragrapher af *Syntaxis*.

L a t i n.

3 Kl. (Faber). Af *Bergs* og *Møllers* Læsebog læst og repeteret 1ste Afdeling; dog ere endeel Exempler forbigaade, navnlig i 2det Afsnit. Af *Madvigs* Grammatik er Formlæren læst og repeteret. Det Fornødne af Casuslæren er meddeelt mundtlig, og de vigtigste Regler om *Conjunctiv*, *Imperativ*, *Infinitiv*, *Supinum*, *Gerundium* og *Participium* ere læste i Forbindelse med Læsebogen.

4 Kl. Af *Bergs* og *Møllers* Læsebog læst og repeteret 2den Afdelings 1ste og 2det Afsnit indtil Pag. 64 (Stykket: „Om Vensteb"); dog er Nr. 16 af *Brevene* forbigaaget. Af Grammatiken er Formlæren repeteret, Casuslæren læst og repeteret. Til de vigtigere Regler af *Moduslæren* er jævnlig henvisst, og de ere indøvede under *Examinationen* i Læsebogen. Stil er skreven i 2 Timer ugentlig, først efter *Trojels* *Exempelsamling*, siden efter *Ingerslevs* *Materialier*. Stilene ere udarbejdede deels hjemme, deels i Timerne under *Lærers* Tilfyn.

5 Kl. (Faber). *Ciceros* *Taler imod Catilina*, for det *Maniliske* Lovforslag, for *Pigarius* og for *Dejo-*

tarus læste og repeterede. Cursorist: Stykker af Bergs og Wollers latinste Læsebog. Af Madvigs Grammatik repeteret Formlæren og Syntarens 1ste Affnit, læst og repeteret det 2det Affnit. Stil 2 Gange ugentlig efter Jørgensens Materialier, der ligeledes ere benyttede til Extemporalstil 1 Gang ugentlig.

6 Kl. (Mag. Wesenberg). Ciceros Taler for Ligarius og for Dejotarus, Cato Major og Lælius (læst og repeteret). — Madvigs Syntax. — Stil skriftlig 2 Gange ugentlig efter Zumpt's Opgaver.

7 Kl. (Olse). Læst og repeteret den tredie Bog af Livius, Tacitus de Germania, den tredie Bog af Ciceros Bøger de officiis (tillige repeteret de to første Bøger af samme Værk, som forhen vare læste); Virgils Georgica, 1ste og 2den Bog; Horatses Oder, 1ste og 2den Bog. Cursorist er læst Curtius og den tredie Bog af Seneca de ira. Hele Madvigs Grammatik repeteret. 3 latinste Stile afveklende med Versioner ere ugentlig skrevne.

Græsk.

4 Kl. (Wesenberg). Af Bergs græske Læsebog 1ste Cursus udvalgte Stykker. Bergs Schema til den græske Formlære og af Tregders Formlære det Vigtigste.

5 Kl. (Wesenberg). Xenophons Anabasis I—II. Den attiske Dialect af Tregders Formlære undtagen Ordbannelselæren.

6 Kl. (Wesenberg). Xenophons Anabasis II, til Enden; Homers Odys. I—III. Af Tregders Formlære den attiske og den episke Dialect.

7 Kl. (Olse). Platos Crito, 2den og 3die Bog af Xenophons Anabasis, 2den og 3die Bog af Odysseen og 8de Bog af Iliaden; af Madvigs Ordbøiningelære

den sidste Halvdeel (2det og 3die Afsnit); græske Antiquiteter efter Bojesen; den græske Mythologie efter Moritz (ved Chr. Wint her).

Hebraisk.

7 Kl. (Barnson). Det Vigtigste af Whitte's hebraiske Sproglære, samt de 10 første Cap. af Genesis.

Religion*).

1 Kl. De 3 første Parter af Luthers lille Katechismus. Af Daugaards og Stochholms Bibelhistorie det gamle Testamente.

2 Kl. Af Daugaards og Stochholms Bibelhistorie det nye Testamente, samt det gamle repeteret; af Balles Lærebog Cap. 1 — 3 § 5.

3 Kl. Af Balles Lærebog Cap. 3, § 5 — Cap. 5 (incl.); Herslebs større Bibelhistorie: forfra indtil 4de Periode i 2den Afdeling.

4 Kl. Af Balles Lærebog Cap. 7 og 8, samt repeteret de 5 første Cap. — Herslebs Bibelhistorie: fra 2den Afd. 4de Periode til 3die Afdeling.

5 Kl. Gads Lærebog: § 40 — 76. Herslebs Bibelhistorie: 3die Afdeling og indtil 4de Periode i 4de Afdeling.

6 Kl. Gads Lærebog: § 65 — § 97. Herslebs Bibelhistorie: fra Lovsalernes Fæst i 4de Afdeling indtil Enden, samt hele Bibelhistorien repeteret.

7 Kl. Gads Lærebog: § 129 til Enden, samt Indledningen og 1ste Cap. med Forbigaaelse af §§ 33 — 39.

Bibellæsning. 7 Kl. de 10 første Cap. af Joh. Ev. i Grundsproget. 3 de øvrige Klasser forskellige Dele af det nye Testamente, samt enkelte Stykker af det gamle.

*) Adj. Barnson.

Historie.

1 Kl. (Bahnsen). De til Oldtidens Historie hørende Stykker af Kosfods „Hist. vigtigste Begivenheder“.

2 Kl. (Bahnsen). Af samme Lærebog det til Middelalderens og den nyere Tids Historie Henhørende.

3 Kl. (Pedersen). Efter Allens Lærebog Danmarks Historie indtil Aaret 1319. Af Bohrs Lærebog i den gamle Historie læst de to første Afsnit til S. 95.

4 Kl. (Pedersen). Efter Allens Lærebog Danmarks Historie indtil 1660.

5 Kl. (Reið). Sverrigs, Ruslands, Preussens, Polens, Ungarns og Tydsklands Historie efter Kosfods Udtog. Danmarks Historie fra 1766 til Nutiden, efter Allens Lærebog.

6 Kl. (Reið). Af den ældre Historie: Indien, Statterne i Lilleasien, Egypten, Persien, Carthago, Grækenlands Historie indtil det Macedoniske Herredømme, efter Kosfods ved Langberg udgivne Haandbog. Af den nyere Historie: Tydsklands og Sverrigs Historie, efter Kosfods Udtog. — Danmarks Historie indtil 1533 efter Allens Lærebog.

7 Kl. (Pedersen). Efter Kosfods Udtog er læst og repeteret den gamle Historie samt hele den nyere med Undtagelse af Danmark og Italien.

Geographie.

1 Kl. (Dohn). Zingerslevs mindre Geographie er læst. Det med smaa Stik Trykte er heelt igjennem forbigaaet, og i de fire sidste Verdensdele ogsaa en Deel af det Dvrige.

2 Kl. (Dohn). Hele Zingerslevs mindre Geographie er læst.

3 Kl. (Sprekelsen). Efter Welfchows Geographie er læst og repeteret Indledningen til Europa, samt Danmark, Norge, Sverrig, Rusland, Preussen, Tydskland, Holland og Belgien.

4 Kl. (Sprekelsen). Efter samme Lærebog læst og repeteret det britiske Rige, Spanien, Portugal, Frankrig, Schweiz, Italien, Østerrig, Tyrkiet, Grækenland, samt af Asiens Geographie Indledningen, det asiatiske Rusland, det asiatiske Tyrkie, Arabien og Tartariet.

5 Kl. (Reis). Efter Muntzes, af Prof. Welfchow omarbejdede Geographie: Verdensdelene Asien, Africa, America og Australien.

6 Kl. (Reis). Ved den geographiske Underviisning er fornemmelig lagt til Grund Muntzes, af Professor Welfchow omarbejdede Geographie. Denne Lærebog er tildeels ved mundtlige Foredrag fra Lærerens Side udvidet ved Indholdet af et Antal Paragrapher af „Grundriß der Geographie von Dr. H. Berg haus, navnlig med Hensyn til Verdensdelene udenfor Europa. — Ved sidstnævnte Verdensdeel er afbenyttet J. F. „Skildring af Europa“.

Naturhistorie*).

1 Kl. Efter et skrevet Excerpt af Proschs Dyrerigets Naturhistorie og ved Hjælp af Bogen samt mundtligt Foredrag er læst Pattedyrene.

2 Kl. Paa samme Maade er læst Pattedyr, Fugle og Krybdyr.

3 Kl. Efter Bramsens og Dreiers Naturhistorie er læst hele Zoologien, Pattedyrene exclusive.

4 Kl. Efter samme Lærebog er læst hele Zoologien.

5 Kl. Efter samme Lærebog er læst hele Zoologien

*) Adj. Pedersen.

og Indledning til Botaniken; den comparative Physiologie efter Dictat af Læreren.

6 Kl. Hele Zoologien og Botaniken efter *Bramsens* og *Dreiers* Lærebog; Mineralogien efter *Funkes* Naturhistorie. Den comparative Physiologie og Geognosien er læst efter et Dictat.

Naturlære.

7 Kl. *Drstedes* „Naturlærens mechaniske Deel“ forfra til S. 165.

Mathematik.

1 og 2 Kl. Praktisk Regning. (De 4 Species i benævnte Tal, Brøk og Reguladetri).

3 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 3 første Capitler og 8de og 9de Capitel til: Udvidelse af Begrebet Potens.

Forøvrigt praktisk Regning (Reguladetri i Brøk og Dvælsesopgaver af blandet Indhold).

4 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 4 første Capitler. *Ramus's* Geometrie forfra til Art. 55 incl.

5 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 9 første Capitler; desuden Capitel 13 om Proportioner.

Ramus's Geometrie forfra til Art. 87 incl.

6 Kl. *Bergs* Arithmetik. De 13 første Capitler med enkelte Forbigaaelser.

Ramus's Geometrie forfra til Art. 87 incl.

7 Kl. *Bergs* Arithmetik forfra til Capitel 20 med Forbigaaelse af 15de og 16de Capitel.

Ramus's Geometrie forfra til Art. 96; Art. 109 og 110; Art. 117 indtil 128.

Tegning.

Frihaandstegning i de 3 laveste Klasser efter Hetsch's Fortegninger; desuden har 3die Kl. een Gang ugentlig havt geometrisk Tegning.

Med Skolen er forbundet en Aftenstole, hvor Disciplene fra Kl. 6 til 8 forberede sig paa den følgende Dags Pensa under Tilsyn og Veiledning af en Lærer. Afgangen koster 1 Rbd. Kvartalet. Den tæller nu 12 betalende Disciple, men har i Aarets Løb havt nogle flere. Overlærer Reiff fratraadte Aftenstolen fra den 30te Juni 1851. Efter den Tid have Dhr. Dohn og Sprockelsen i Forening besorget den; for en kortere Tid (fra 1ste Juli til 30te Septbr. 1851) Hr. Faber i Forening med Hr. Sprockelsen.

IV. Skolebeneficier og Legater.

Fundats for Miss Missens Legat.

allernaadigst confirmeret under den 2den October 1851.

§ 1.

Det i Overensstemmelse med bemeldte Testament herved oprettede Legat skal føre Navn af „Miss Missens Legat til Disciple i Ribe, Aarhus, Aalborg, Viborg og Randers lærde Skoler.“

§ 2.

Legatets Grundfond bestaaer i den Kapital af 65,827 Rbd. 88 $\frac{1}{2}$, som ved Testators Boes Slutning er udlagt til Skolerne, og hvoraf $\frac{1}{5}$, altsaa 13,165 Rbd. 56 $\frac{1}{2}$, er tillagt enhver af de fem Skoler.

§ 3.

For Legatcapitalens Bevarelse og Frugtbargjørelse drager Skolens Forstanderskab og Ephorat Omsorg efter de Reg-

ter, som ere forestrevne for Skolens øvrige Capitaler. Dog bør Capitalen stedse holdes adskilt fra Skolens øvrige Capitaler og Stipendiefonds, og særskilt Regnskab derfor af Skolens Regnskabsfører aflægges tilligemed de øvrige Skolens Regnskaber, og samme revideres og decideres i Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet i Forbindelse med den almindelige Revision af Skolens øvrige Regnskaber. For sit Arbejde nyder Regnskabsføreren en aarlig Godtgjørelse af 20 Rdd.

§ 4.

Uddelingen af Legatets Renter til Disciplene skeer af Skolens Rector, Overlærere og fast ansatte eller constituerede Adjuncter, dog at ingen Lærer deri deeltager, naar han ikke har underviist i Skolen fra Begyndelsen af det Skoleaar, hvori Uddelingen foregaaer. Ved Voteringen iagttages, at den yngst ansatte (eller constituerede) Adjunct voterer først, dernæst de øvrige opad efter Tjenestealder, og paa samme Maade Overlærerne, og Rector sidst; og Afgjørelsen skeer da ved simpel Pluralitet af Stemmerne, eller hvis disse blive lige, da efter den Mening, for hvilken Rector har erklæret sig; men dersom Minoriteten antager at have Anledning til at anke over de af Pluraliteten tagne Bestemmelser, saavel om hvilke Disciple der skulle admitteres til at nyde Legatet, som angaaende Portionernes Størrelse, skal Skolens Ephorat afgive Resolution i Sagen, hvorved det da skal have sit Forblivende.

§ 5.

I hvert Aars December Maaned henimod den anordnede Juleferie skal Legatets Bortgivelse finde Sted; og have da først hver Skoles Lærere med Hensyn til Discipelantallet, Trangen og andre i Betragtning kommende Omstændigheder at fordele de $\frac{4}{5}$ af de til Uddeling disponible Renter i et passende Antal Portioner, enten ligestore eller af flere Grader, og i Dereensstemmelse med Testamentets ovenansførte Forfrit ved Stemmegivning at udnævne saamange af Sko-

lens Disciple, som formeðelst Uformuenhed, og under Hensyn til den af dem udviste Opsørsel, findes qualificerede til at nyde berørte Understøttelsesportioner, og navnlig at bestemme, hvad der skal tilfalde hver især, naar Portionerne ere ulige store. Dernæst fordeles ligeledes den øvrige $\frac{1}{2}$ af Rentebeløbet i saamange og saa store Portioner, som efter de forhaandenværende Forhold findes passende, og til at nyde samme udnævnes ved Stemmegivning det tilsvarende Antal Disciple, som, uden egentlig at behøve nogen Understøttelse, udmærke sig ved Flib og Sædelighed.

§ 6.

En Legatportion kan tillægges enhver Discipel, der ved Uddelingen er i Skolen og af Lærerne ansees for egnet dertil, uden Hensyn til, hvorlange han har været i Skolen; udelukkede ere alene Disciple, der ikke ere bestemte til efter fuldendt Skolekursus at afgaae til Universitetet (ikke-studerende). Legatet tilstaaes hvergang kun for det løbende Aar.

§ 7.

Af den tildeelte Legatportion udbetales Halvdelen strax til vedkommende Discipels Forældre, Forsorger eller Børge; Halvdelen opbevares som Oplag for Discipelen, indtil han har bestaaet Afgangseramens 2den Afdeling ved Skolen, da den, dog uden Tillæg af Renter, udbetales ham.

§ 8.

Den engang udbetalte Deel af en Legatportion kan aldrig kræves tilbage. Derimod hjemfalder det oplagte Beløb, naar den Discipel, for hvem det var oplagt, dør i Skoletiden eller forlader Skolen uden at tage Afgangseramens sidste Afdeling. Kun i det Tilfælde, at Discipelen fra een af de Skoler, til hvilke Legatet er henlagt, gaaer umiddelbart over til en anden af de samme Skoler for at fortsætte sine Studier og her bestaaer Afgangseramen, kan, naar dette er godtgjort, den for ham i den første Skole oplagte Sum udbetales ham, dog uden Renter. Ellers skulle hjemfaldne Oplagesummer, forsaavidt ikke den i efterfølgende § 9 om-

handlede Anvendelse af samme indtræder, foruømmelig anvendes til dermed i de første Universitetsaar at understøtte usormuende og værdige Studerende, der have bestaaet Afgangsexamen ved den Skole, ved hvilken Dplaget haves; men berørte Summer kunne dog undtagelsesviis benyttes i Forbindelse med det aarlige Rentebeløb af Legatcapitalen til Uddeling blandt Skolens Disciple efter de foranførte Regler. Det tilkommer Lærercollegiet ved den paagjældende Skole og, i Tilfælde af Anke, Ephoratet at tage Beslutning om Anvendelsen af hjemfaldne Dplag efter de her givne Bestemmelser.

§ 9.

Skulde nogenfinde ved nogen af de fem Skoler, ved Panters Utilstrækkelighed eller paa anden Maade, deres Andeel af Legatet synke under det oprindelige Beløb, da skal der strax efter Ephoratets Bestemmelse drages Omsorg for det saaledes tabte Beløbs Restitution ved dertil at benytte hjemfaldne Dplagssummer, naar saadanne haves, og ellers ved en passende Formindstelse af de aarlige Legatportioner og Anvendelse af de derved besparede Renter til i en ikke for lang Arrække at supplere Kapitalen til det oprindelige Beløb.

§ 10.

Ligesom dette Legat aldrig maa gives anden Anvendelse end den ved denne Fundats overeensstemmende med Testators Villie fastsatte, saaledes skal ogsaa, saafremt een eller flere af de her benævnte fem Skoler nogenfinde skulde blive inddraget eller ophøre som lærd Skole, den Samme tilhørende Legatcapital strax tilfalde de tilbageværende af disse fem Skoler til lige Dele, og forenes med disses da havende Misensste Legatcapitaler til en samlet Kapital for hver af de saaledes tilbageblivende Skoler, for hvilken da denne Fundats i Et og Alt bliver gjældende.

Diborg, den 11te September 1851.

Blechingberg. C. Møller.

Før den første Uddeling af Legatrenten stede, fandt Lærerne det nødvendigt at vedtage nogle Bestemmelser, som ere tilførte Legatets Distributionsprotocol. Af disse bør følgende her anføres:

Da Testator ikke har udsat Fliidsopmuntringer eller Fliidsbelønninger for den Klasse af Disciple, som ifølge Trang ere qualificerede til at erholde Deel i den til Understøttelse bestemte Part af Legatrenten, men det er nødvendigt, at Fliidsbelønninger ikke indskrænkes til en enkelt Klasse af Disciplene, ville de Renteportioner, der tillægges trængende Disciple, naar disse udmærke sig ved Flid og Sædelighed, blive at tillægges dem med udtryffeligt Tilkjendegivelse af, at de tillægges dem ikke blot som Understøttelse men ogsaa som Belønning for udviist Flid og godt Forhold, og som Opmuntring til fortsat Bestræbelse i begge Henseender.

Testators Ord:*) „Den øvrige Femtedeel skal uddeles til de af Skolens Disciple, der uden at være egentlig trængende

*) Hele det vedkommende Sted i Testamentet lyder saaledes: „Renterne af de legerede Kapitaler skulle udelukkende, ved enhver Skole især, aarligen anvendes til og tillægges de af dens Disciple, som dertil qualificere sig, nemlig saaledes:

- a) $\frac{2}{3}$ Dele af hvert af fornævnte Skolelegaters Renter uddeles til og gives saa mange af hver Skoles Disciple, som formedelt Iformuenhed, og moralsk god Wandel, der maa komme i særlig Overveielse, hertil qualificere dem.
- b) Den øvrige 3te Deel skal uddeles til de af Skolernes Disciple, der, uden at være egentlig trængende til Understøttelse, udmærke dem ved Flid og moralsk god Wandel, og denne Andeel af Legatet skal saaledes være en Opmuntring for Flid og Sædelighed for den her nævnte Klasse af Disciple.“

til Understøttelse, udmærke dem ved *Flid*" o. s. v., forstaaes saaledes, at ogsaa Børn af velhavende og formuende Forældre kunne faae Deel i den til Opmuntring for *Flid* og *Sædelighed* bestemte Deel af Legatrenten. Denne Forstaaelse udelukkes ikke ved de af Testator brugte Udtryk, og den bliver praktisk fornøden af to Grunde: deels, i pædagogisk Henseende, fordi Børn skulle agtes lige i Skolen og behandles eens uden Hensyn til deres ydre Kaar, og det bør staae aabent for Alle og Enhver, som er Discipel i Skolen, at haabe og vinde de for *Flid* og god Dydsførelse udsatte Betsømninger; deels fordi det vilde være meget vanskeligt og midtligt for Lærerne at afgive et offentligt Skjøn over Formuestilstanden hos Familier, som ikke ved at søge eller modtage Understøttelse for deres Børn have erklæret sig selv at være trængende dertil; og Afgivelsen af et saadant Skjøn, i det Høje udelukkes fra Nydelsen af Legatet som Rige, Andre deelagtiggjordes deri som ikke egentlig Trængende, kunde medføre adskillig Krænkelse for vedkommende Forældre, ja vel endog ansees for ganske uberettiget, da Forældre, som ikke begjære Skolens Beneficier, kunne forlange, at Skolen betragter deres Formuesomstændigheder som sig uvedkommende og afholder sig fra enhver, især offentlig, Dom eller Sammenligning desangaaende.

Skolens egne Beneficier vare saaledes fordeelte, i dette Skolkaar:

Høieste Stipendium, 50 Rbd.: D. Thorsen, J. Schousboe og J. Dybbahl.

Mellemste Stipendium, 35 Rbd.: C. K. Hornemann, G. Henningsen, J. Gedde.

Laveste Stipendium, 20 Rbd.: G. Brahm.

Fri Underviisning alene: J. F. Spøth, N. Th. Krarup, H. Borring, og B. Gedde. Som extraordinair Gratist: M. Wesenberg.

Underviisning mod nedsat Betaling: H. Sørensen, E. Schousboe, T. Balle, Fr. Wimmer og S. Lindhard.

De Skolen tillagte tvende Portioner af det Moltkeske Legat, hver paa 40 Rbd., have været tildeelte J. Schousboe (fra den 1ste Jan. 1852) og J. Gedde (fra den 1ste Juli 1851).

Det Mallingske Legats Rente (Renten af 1800 Rbd. med Fradrag af $\frac{1}{4}$ Procent), bestemt for En af de hvert Aar fra Skolen Dimitterede, er i 1851 af Consistoriet bleven tildeelt H. D. Nielsen.

Af det Jesenske Legats Oplagscapital tilfalder Renten Skolens Dimisus J. E. Smøllerup og Discipelen D. Thorsen.

Renten af det Juulskke Legat oppebæres af Skolens Dimisus J. F. S. Bretton og F. A. M. Allgaard.

Af det Niensenske Legat blev Renten overeensstemmende med den under 2den Octbr. 1851 allernaadigst confirmerede Fundats første Gang uddeelt i December 1851. Af den disponible Sum 455 Rbd. 33 ø. fordeeltes 455 Rbd.*)

*) For at faae runde Tal deeldes denne Sum ikke ganske nøie i $\frac{1}{3} = 90$ Rbd. (ifødetfor 91 Rbd.) og $\frac{2}{3} = 365$ Rbd. (ifødetfor 364 Rbd.), og Skillingerne forbeholdtes et følgende Aar. Denne Fremgangsmaade vil dog neppe blive anvendt oftere, da den foruden det Vilkaarlige deri ogsaa har sine Uleiligheder.

Som Dymuntring for Flid og god Dvsforsel tillagdes C. Thorup, J. Nevegaard, J. Jespersen hver 20 Rbd. og M. Kjeldsen samt Chr. Reiff hver 15 Rbd.

Som Understøttelse tillagdes: G. Henningsen 60 Rbd.; J. Dybdahl 50 Rbd.; D. Thorson, N. Th. Krarup, J. F. Spleth, J. Schousboe, C. F. Hornemann, H. Sørensen og J. P. Deigaard hver 25 Rbd.; G. Brahm, S. Lindhard, H. Borring og N. Gedde hver 20 Rbd.

Det blev tilkjendegivet G. Henningsen, H. Sørensen og J. P. Deigaard, at Lærerne, idet de tillagde dem en Deel af Legatrenten som Understøttelse, tillige vilde have dette betragtet som et Beviis paa Anerkjendelse af deres særdeles Flid og gode Forhold og som en Dymuntring til at vedblive paa denne prisværdige Vei.

Skolens Bibliothek

har siden det forrige Programs Udgivelse erholdt følgende Tilvært.

1. Theologic.

Christendommens Indflydelse paa den sociale Forfatning fra dens Stiftelse til Justinian. Af Lic. P. E. Lind. Kbhvn. 1852.

2. Philologic.

Thucydidis de bello pelopon. libri VIII rec. et expl. *Fr. Poppo.* Vol. 4 sect. 2. cont. lib. VIII. Gothæ 1851.

T. Macci Plauti Comoediæ ex rec. *F. Ritscheli:* Tom. 2 p. 3. Bonnæ 1851.

Virgil's Gedichte erkl. von *Th. Ledewig.* 1tes Bändchen. Leipzig 1850.

Die Gedichte des P. Virgilius Maro mit deutsch. Erläuter, von *Ph. Wagner.* 1tes und 2tes Heft. Leipzig. 1849.

Talen for S. Roscius fra America, bearb. af *S. S. Lefolii.* Kbhvn. 1851.

Lehrbuch der griech. Antiquitäten von *K. J. Hermann.* 3ter Th. 2te Hälfte. Heidelb. 1852.

Handbuch der röm. Antiquitäten, begonnen von **W. A. Becker**, fortgesetzt von **J. Marquardt**. 3ter Th. 1ste Abth. Leipz. 1851.

Alle Denkmäler erkl. von **F. G. Welcker**. 3ter Th. Göt. 1851.
H. Stephani thesaurus Græcæ linguæ ed. **Hase &c.** Vol. VII fasc. 6. fol.

Realencyclop. der class. Alterthumswiss. von **A. Pauly**, fortgef. von **Walz u. Teuffel**. 129—137 Lief.

3. Historie.

Die Gesch. der Römer von **Gerlach u. Bachofen**. 1ster B. 2te Abth. Basel 1851.

F. C. Schloffer's Weltgeschichte für das deutsche Volk. 4 Bände. Frankf. am Main. 1843—46.

Thiers, Cons. og Keiserd. Historie ved Magnus. 93—110 Lev.
W. Wachsmuth, allgemeine Culturgesch. 2ter Th. Leipz. 1851.
 Danmarks Krigs- og politiske Historie fra 1807 til 1809, af **J. v. Kæder**. 3die Deel. Kbh. 1852.

J. J. A. Worsæe, Vinder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland. Kbhvn. 1851.

Roskilde Domkirke, bestreuen af **Steen Fries**. 1ste S. Kbhvn. 1851.

Afshyfter til Nordens Historie i Grevefideus Tid, samlede og udgivne af **Jyens Stifts litteraire Selskab**. 1—2 S. Odense 1850—51. 4.

4. Geographie og Statistik.

Prover paa en Jordbeskrivelse af **J. S. Schouw**. Kbhvn. 1851.
 Statistisk Tabelværk. Ny Række, 2det og 3die Bind. Kbhvn. 1851. 4.

Mansas Kort over Als, 1851.

5. Naturvidenskab.

Kæmøes, Entwurf einer phys. Weltbeschreibung, von **Alex. v. Humboldt**. 3ter B. 2te Abth.

S. Berghaus' physikalischer Atlas 3te bis 8te Abth. Gotha, 1850—52. fol.

Naturlærens chemiske Deel, oversat af **C. L. Petersen**. Kbhvn. 1851.

Yngelære, oversat af **C. L. Petersen**. Kbhvn. 1852.

N. Kjørboelling, Danmarks og Hertugdømmernes Fugle 13, 14, 15de S. samt 2det og 3die Hefie af **Ferten (Ornithologia danica)**. Kbhvn. 1852.

Allgemeine Naturgeschichte für alle Stände von **Oken**. 7 Bände und 1 B. Universalregister (i Alt 14 Dele). Stuttgart, 1833—1842. — Abbildungen zu **Oken's** Naturgesch. (135 Taf. og 32 Supplementtaf.).

6. Nyere Sprog's Litteratur.

S. Chr. Ørsted's samlede og efterladte Skrifter. 3die til 8de Bind, Kbhvn. 1851—52.

J. P. Mynsters blandede Skrifter. 1ste B. 1ste S. Kbh. 1852.
 Thorvaldsen i Rom. 1. Af **J. M. Thiele**. Kbh. 1852.

- Th. S. Erslew**, Almindeligt dansk Forfatterlexicon. 13de Hefte. Kbhvn. 1851.
- P. G. Beijers** samlede Skrifter. Førre Afd. 3die B. Sednare Afd. 2dra B. Stockholm 1851.
- Ludwig Tieck's** Skrifter. 16 Bände. Berlin 1828—1843.
- P. T. A. Hoffmann's** ausgewählte Skrifter. 15 Bände. (1—10. B. Berlin 1827—28. 11—15 B. Stuttgart, 1839).
- Fr. Rückert's** gesammelte Gedichte. 6 Bände. Erlangen 1836—38. — Morgenländische Sagen und Geschichten. 2 Theile. Stuttgart 1837. — Brahmanische Erzählungen. Leipzig 1839.
- Schauspiele von **Don Pedro Calderon de la Barca**, übersetzt von **J. D. Gries**. 8 Bände. Berlin 1840—41.
- Tausend und eine Nacht, übersetzt von **M. Sabicht**, v. der Sagen und **K. Schall**. 15 Bände. Berlin 1825.
- Volksbüchliches Wörterbuch der deutschen Sprache von **Th. Seinsius**. 4 Bände. Hannover 1818—1822.

7. Pædagogik.

- Fr. Lange** om Skoleunderviisningens Princip og Methode. Kbh. 1850.
- C. S. Zetseh**, Veiledning til Perspektivens Studium og Anvendelse. Kbh. 1851.

8. Tidsskrifter.

- S. A. Clausens** Tidsskrift for udenl. theol. Litteratur. 1851, 2—4 H. 1852, 1—2 H.
- C. Molbech**, Nyt historisk Tidsskrift, 4 B. 1ste og 2det H. Kbh. 1850—52.
- T. A. Becker**, Orion, historisk Quartalskrift. 2 B. 2det H.
- Jahn's** Jahrbücher 62 B. 2—4 H. 63—64 B. (à 4 H.); 65 B. 1 H. — Supplementb. 17 B. 3—4 H. 18 B. 1 H.
- Mager's** pædagogiske Revue. 1851, Juli — Decbr. 1852, Januar — Mai.
- Overligt over idensk. Selskabs Forhandl. ved **S. C. Ørsted** og **G. Forchhammer**, 1851, Nr. 3—7; 1852, Nr. 1.
- Forelæsninger ved Kbhavns Univ. og den polyt. Læreanstalt i Binterhalvaaret 1851—52, og i Tiden fra den 1ste Mars til den 9de Juni 1852.
- Charakterliste over examen art. i 1851, og over extraordinær examen art. i Decbr. s. A. fol.
- Charakterliste over anden Examen i 1851 fol.

9. Academiske Disputationer og Indbydelseskrifter.

- Universitetets Progr. ved Kongens Fødselsfest 1851 (2 Afhandlinger til den danske Arveret af **S. C. Bornemann**). 4.
- Universitetets Program ved Reformationsfesten 1851. (*C. Rami commentatio de principio variationis constantium arbitrarium*) 1.

Dr. J. P. Mønster, den christne Kirkes Stiftelse (Program ved Bispevielse). Kbhavn. 1852 4.
Niels Hemmingsens Pastoraltheologie, udgivet for Doctorgraden i Theologien af J. S. Paulli, Kbh. 1851.

Bibliotheket har desuden modtaget de i Aaret 1851 fra de danske Skoler udgivne Programmer. Fra den lærde Skole i Reykjavik Progr. for 1849. Derhos følgende:

Fra Hertugdømmet Slesvig: Haderslev lærde Skoles for 1851.

Fra Hertugdømmet Lauenborg: Rasteburg lærde Skoles for 1848; tvende fra 1849; desuden Progr. for 1850 og 1851.

Fra Norge: Christiania Kathedralskoles Program for 1850 og for 1851.

Skien lærde Skoles Program for 1850 og for 1851.

Bergens lærde Skoles Program for 1850.

Fra Preussen: Programmerne for 1850 overeensstemmende med den medfølgende Liste.

Discipelbibliotheket

har modtaget følgende Tilvært.

Danmarks Kamp for Slesvig i Aarene 1848 og 49 efter nogle frivilliges Papirer, 24—30 Hefte. — Fr. Sammerich, det tredje slesvigiske Felttog. — Oldnordiske Sagn, fortalte af B. Snorrason og Kr. Arntzen. — Sagaer, fortalte af B. Snorrason og Kr. Arntzen. 1, 2 og 4 Saml. — Grevens Feide af P. P. 4 Dele. — Kroniker fra Erik af Pommerns Tid, af Carl Bernhard. — Tonietta af S. Herz. — Den politiske Stomager, af A****. — Næmeste Mosaiter af Em. St. Sermided. — Der Jemadser-Indianer, von Simms, übers. von Lindau, 2 Bände. — Imagina Urub, von K. Gutzkow. — Steffen's Volkskalender 1852. — Aierig's Volkskalender 1852. — Feltkalender for Danmark, 1852 (Lose og Delbanco).

Det var bestemt ifølge Rectors Forslag, at der for 7de Klasse, som iaar har maattet behjælpe sig med et midlertidigt Locale, skulde ved Ombygning af Bibliotheksværelset med tilstedende Rum tilveiebringes et Locale af passende Størrelse, hvori de til Underviisningen i Naturlæren for-

nedne Apparater tillige kunde anbringes; ligesom og at det tilstødende Klasseværelse skulde modtage en saadan Udvidelse, at Apparaterne for den naturhistoriske Underviisning deri kunde finde Plads, hvorved Skolen opnaaer den Bequemmelighed, at Underviisningen i bemeldte Fag, uden at have særegne Localer for den, kan finde Sted i de Værelser, hvor Apparaterne ere; ligesom det ogsaa antages at være tjenligt for disse, navnlig for de physiske Instrumenter, at have dem i et Locale, der stadig opvarmes om Vinteren. Denne Bygningsforandring kunde imidlertid ikke finde Sted i Løbet af Skoleaaret, og 7de Klasse har, som alt i forrige Aars Program er anført, benyttet et Værelse af Friholigen, som er bestemt til at afgive Plads for Bibliotheket. Til Anskaffelse af Inventarium for 7de Klasse og af Skabe til de naturvidenskabelige Apparaters Opbevaring var for Finantsaaret 1851 — 52 bevilget den fornødne Sum; men da man endnu ikke havde den beregnede Plads for det Hele, blev der i dette Skoleaar kun anskaffet tvende Skabe for physiske Instrumenter og de for Diebliffet uundværlige Stykker af Inventariet for 7de Klasse. Fra Instrumentmager J. Nielsen modtog Skolen ved Ministeriets Foranstaltning Storstedelen af den Samling af physiske Instrumenter, som er bestemt for den.

Oversigt

over Skolens Indtægter og Udgifter i Regnskabsaaret fra
1ste April 1851 til 31te Marts 1852:

Indtægter:

Mentor af Skolens Capitaler	1,780	Rbd.	12	St.
Jordebogsindtægter	8,065	—	46	—
Jordebogsindtægter vedkommende næste Aars Regnskab	4,292	—	10	—
Indtægter af Kirker og Præsteskab	26	—	=	—
Skolecontingenter	1,039	—	56	—
Indtægter fra Læsse	630	—	94	—
Extraordinaire Indtægter	20	—	95	—
Restancer fra f. A. Regnskab	159	—	40	—
Ifølge Decisionsposter	12	—	80	—
Uddrag paa Prioritetslaan	200	—	=	—
Uddrag paa Gageforstud	448	—	64	—
Tilskud fra den almindelige Skolefond	548	—	44	—
Krigsskat af Gager	104	—	16	—

Summa Indtægt 17,328 Rbd. 77 St.

Udgifter:

Gager	6,584	Rbd.	64	St.
Til Lærere og for Extratimer	860	—	29	—
Biblioteket	620	—	94	—
Bygningernes og Inventariets Vedligeholdelse	325	—	56	—
Brændsel og Belysning	203	—	13	—
Skatter og Afgifter	1,493	—	67	—
Regnskabsførelsen	227	—	95	—
Testamentariske Forpligtelser	180	—	=	—
Løbende og tilfældige Udgifter	436	—	61	—
Extraordinaire Udgifter	60	—	=	—
Til Nisens Legat afgivet	36	—	=	—
Underbalance efter f. A. Regnskab	812	—	26	—
Udsatte Capitaler	70	—	=	—
Bevilgede Gageforstud	592	—	64	—
Afgivet Overstud til den almindelige Skolefond	1,105	—	=	—
Krigsskat af Gager	104	—	16	—
Restancer	122	—	48	—
Veholdning	3,493	—	20	—

Summa Udgift 17,328 Rbd. 77 St.

Stipendiefondens rentebærende Capital var ved Udgangen af Regnskabsaaret 1851 — 52 stegen til 10,912 Rbd. 64 f. Regnskabet for samme Aar viste en Underbalance af 1 Rbd. 3 f. Dplagspengene udgjorde et Beløb af 445 Rbd.

Examina.

I. Afgangsexamen.

Den i Bekjendtgjørelsen af 13de Mai 1850 anordnede Afgangsexamens første Deel blev afholdt første Gang ved Viborg Kathedralskole i Aaret 1851. Til Examen havde indstillet sig 5 Disciple af Skolens sjette Klasse, nemlig 1) Michel Kjeldsen. 2) Johannes Frederik Spleth. 3) Ole Strøm Thorson. 4) Nicolai Thure Krarup. 5) Peter Christian Schiøtt Bagger.

Ifølge Minist. Skr. af 16de Juni 1851 fandt den skriftlige Prøve Sted den 25de Juni 1851 Formiddag, og blev Tiden dertil af Skolen ansat fra Kl. 9 til 12. Denne Prøve bestod i Oversættelse paa Tydsk, uden noget Hjælpe-middel, af en fra Ministeriet sendt Opgave.

Den mundtlige Prøve afholdtes paa de ligeledes i den anførte Skrivelse fra Ministeriet ansatte Dage: den 30te Juni og 1ste Juli. Som fungerende Underviisningsinspec-teur var ved denne tilstede Professor Dr. Frederik Lange. — Skolens forrige Lærer i Naturhistorie, Overlærer Eseroth, der nylig var forflyttet til Kolding lærde Skole, og hvis Plads her ved Skolen endnu stod ubesat, var af Ministeriet tilkaldt for at examinere i Naturhistorie. Examinationen foregik i følgende Orden:

Mandagen den 30te Juni, Kl. 10. Franst.

Kl. 4. Geographie.

Tirsdagen den 1ste Juli, Kl. 10. Tydsk.

Derester Naturhistorie.

Examens Udfald er anført paa Tabellen pag. 54.

Til Afgangsexamens første Deel have iaar indstillet sig af Disciplene i 6te Klasse: 1) J. Schousboe, 2) C. F. Hornemann, 3) J. Dybdahl, 4) N. Buchwaldt og 5) M. Wesenberg. Ifølge Ministeriets Skrivelse af den 10de Juni d. A. finder den skriftlige Prøve Sted Onsdagen den 23de Juni 1852 (Kl. 9—12 $\frac{1}{2}$) bestaaende i Oversættelse fra Dansk paa Tydsk af en fra Ministeriet hidsendt Opgave.

Afgangsexamens første Deel 1852.

Mundtlig Prøve.

Onsdagen den 30te Juni, Form. Kl. 10. Tydsk.

Efterm. Kl. 3. Geographie.

Torsdagen den 1ste Juli, Form. Kl. 10. Fransk.

Efterm. Kl. 3. Naturhistorie.

II. Skolens Aarsexamen.

Skriftlig Prøve.

Tirsdagen den 13de Juli.

Latinsk Stil 8—12.	V, VI og		Latinsk Version 2—6.	VI, VII.
	VII Klasse.			Tydsk Stil 2—5.
S—11	IV Kl.			

Onsdagen den 14de Juli.

Dansk Stil 8—12.	V, VI,		Dansk Stil 8—11.	I, II, III,
	VII.			IV.

Mandagen den 19de Juli.

Mathematik 2—6.	VII.		Regning 2—4.	I, II.
				4—6.
				6*

Mundtlig Prøve.

Fredagen den 16de Juli.

8-9.	VII Klasse Latin.	8-9½.	III og IV Kl. Historie.
9-10½.	V og VI Kl. Religion.	9½-11.	III og IV Kl. Tydsk.
3-4.	V Klasse Tydsk.	3-4.	VII Relig. og Hebr.
4-5.	VI Klasse Latin.	4-5½.	I og II Kl. Naturh.

Lørdagen den 17de Juli.

8-9½.	III og IV Naturhist.	8-9½.	V og VI Kl. Græsk.
10-11.	VII Kl. Græsk.	9½-11.	II Kl. Fransk.
3-5.	III og IV Kl. Latin.	3-5.	I og II Kl. Tydsk.

Mandagen den 19de Juli.

8-9½.	VII Klasse Mathe- matik og Naturlære.	8-9.	III Klasse Dansk.
10-11.	V Kl. Naturhistorie.	9-10.	III Klasse Fransk.
3-4½.	V Kl. Hist. og Geogr.	10-11.	IV Klasse Fransk.
4½-5½.	VI Klasse Historie.	3-4.	IV Klasse Græsk.
		4-5½.	I og II Kl. Religion.

Tirsdagen den 20de Juli.

8-9½.	I og II Klasse Dansk.	8-9.	V Klasse Latin.
10-11.	V Klasse Fransk.	9-11.	III og IV Klasse Mathematik.
3-4½.	III og IV Klasse Re- ligion.	3-5.	V og VI Klasse Ma- thematik.

Onsdagen den 21de Juli.

8-10½.	I og II Klasse Histo- rie og Geographie.	8-9.	VII Klasse Historie.
3-4.	Sangprøve.	9-10½.	III og IV Klasse Geographie.
4-6.	Gymnastikprøve.		

Translocationshøitideligheden finder Sted Torsdagen den 22de Juli, Kl. 10 Formiddag. Sommerferien begynder den 23de Juli og varer til den 22de August, begge Dage medregne. Den 23de August, Kl. 8 Form. prøves de til Optagelse i Skolen anmeldte Disciple. Om Eftermiddagen Kl. 2 begynder Underviisningen i det nye Skoleaar.

Til at overvære den mundtlige Examination saavel som Translocationshøitideligheden indbydes herved Disciplenes Forældre og Børgere samt Enhver, som interesserer sig for Skolens Virksomhed.

F. C. Olsen.

Hogle Noticer om Stifteren af det Niisenske Legat

burde ikke savnes i nærværende Skrift. Niis Niisen var født den 15 (?) Februar 1770 i Hillerup By, Bilslev Sogn ved Ribe, hvor hans Forældre, Peder Niisen og Bodil Hillerup, havde en mindre Eiendom. Faderen købte siden en større (Boldsbjerg) og ombyttede denne 1784 med Spøttrup Hovedgaard i Salling, men døde 4 Aar efter *); hvorfor den da syttenaarige Niis Niisen, der gik i Ribe Kathedralskole, blev hjemkaldt for at faa Moderen hi ved Gaardens Feskyrelse. Denne Afbrydelse i hans heiere Dannelse beklagede han altid meget; men et Grundlag for Tænsomhed havde han dog vundet, og han forblev bestandig en Ven af god Læsning (blandet, meest historisk — kunde sin Holberg), købte jævnlig, hvad der udkom, og anskaffede sig efterhaanden en ikke ringe Bogsamling. Da han i saa ung en Alder blev dragen ind i et reent praktisk Liv, maatte hans energiske Charakter tage sin Retning efter dette, og hans Aand maatte vænne sig til det Envre, ligesom hans Die til den omgivende Borgvold, der er Spøttrups Horizont. 1799, 4 Aar før Moderens Død, overtog han Gaarden og Godset med betydelige Forpligtelser til hans Medarvinger (3 Søstre og en Broder, som alle ere døde uden at efterlade sig Afkom); men han overvandt alle Vanskeligheder ved kraftig Virksomhed og god Oeconomie, og gik derefter fremad til den betydelige Formue, han efterlod sig. Spøttrup er en saakaldt Studegaard, saaledes som mange findes i Vesterregnen; den hele Drift er indrettet paa Dydræt og Nøgt af Stude, og kræver en egen Art af Indsigt, næsten kunde man ogsaa sige, af Sindelag. Heri viste han en fremragende Dygtighed og virkede trindtom ved Raad og Exempel til Fremgang i denne Deel af Landbruget. Saaledes uddannedes han til en stary Typus af det alvorlige, frugale, stræbsomme, nøie-seende Folk, der ved sin Nøgt og Nøie afvinder Vesterjyllands sparsomme Natur Rigdomme, men ogsaa ligner denne Natur i Sparsomhed. Men hvad der hos mange Andre kommer af sig selv, blev igjennem hans vakte Reflexion til stary udtalt Grundsaetning, og han stod saaledes for Verden som en streng redelig Mand, der aldrig veg fra sit Ord og aldrig tillod sig et Skridt fra den snorlige Vej, men tillige som en Mand, der ogsaa forlangte sin Ret af Andre med den samme uboieslige Nøiagtighed endog i Smaa-

*) E. Molbeck i Historisk Tidsskrift, 1ste B., S. 238.

ting. Dog var Hjertet ikke udelst fra hans Terminoforretninger, og, naar han holdt en Mand for ærlig og stræbsom, var det ham kjær at anlage ham som sin Debitor, og hans faste Sind kunde da vise sig i paafaldende Ytringer af Tillid til ham*). Dgsaa paa forskandig Hjælpsomhed mod Benner og endogsaa betydelige Offre til erkjendt gavnlige Diemed kunde det ikke mangle, og naar man besøgte Spøttrup blev man modtaget med rundelig Gjæstfrihed. Barten nød da Diebliffet i Munterhed med sine Gjæster; men sjeldnere forlod han derimod sine hvælvede Stuer for at søge Kjøbstedet, og vanffelsigt uden at have Korretninger der. Skjøndt to Gange gift (1803 med Karen Stadell og efter hendes Død med **Anna Dorothea Sagensen**, 1825) havde han dog ikke den Glæde at kunne efterlade sig en Livsarving. Han gjorde derfor de fattige og Stoleungsdommen til sine Børn. Ifølge hans Testament nemlig skulde hans efterladte Formue efter Fradrag af adskillige Donationer deles i 50 Lodder, af hvilke enhver blev paa 6582 Rbd. 76 s.; af disse erholdt, som i Fundatsen forhen er anført, 5 lærde Skoler i Jylland hver tvende, ialt en Sum af 65,827 Rbd. 85 s. Til „værdige Fattiges Underholdning“ erholdt hans Hødesogn 3 Lodder, og Hee Sogn, hvor hans Fader havde boet paa Boldsbjerg, samt Rødding Sogn, hvori Spøttrup ligger, hver 2. Og endelig skænkede han 2 Lodder som et Legat til Hestevælsens Fremme i Salling.

Han døde den 29de Juli 1848 og blev begravet paa Rødding Kirkegaard. Faa Veisfarende ville der besøge hans Grav; men hans Testament er hans skønneste Gravskrift, og hans Minde vil blive bevaret med Taknemlighed.

*) En Mand kom saaledes til Spøttrup i Anledning af et Prioritetsslaan, men hans Papirer vare endnu ikke bragte i Rigtighed. Ikke desnomindre udbetalte Nielsen ham den hele Sum af flere tusinde Rbd. i „hele“ Specier uden Bidne og Quitting, blot med Anmodning om at eftersende Obligationen, naar den var tinglæst.

